

ÇOK PARTİLİ YAŞAMA GEÇİŞ SÜRECİNDE SOSYALİST HAREKET

Socialist Movement in the Transition Process to the Multi-Party System

Eren Efe*

Öz

1946 yılının Mayıs-Aralık ayları arasındaki altı aylık zaman dilimi, Türkiye sosyalist hareketi açısından birçok anlamda özel bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde sosyalist hareket, yasal olanakların da elvermesiyle hem siyasi parti ve sendikalar hem de bunlar çerçevesinde çıkarılan basın-yayın organlarıyla, önceki dönemin aksine önemli derecede görünür olmuştur. Ancak bu dönem, bahsedilen genişleme ile birlikte Türkiye Komünist Partisi içinde, kökleri 1920'li yıllara dayanan ayrışmanın iki yasal sosyalist parti kurularak somutlaştığı zaman aralığını da ifade etmektedir. Bu partilerden ilki Mayıs ayında TKP geleneğinin dışından gelen Esat Adil ve kimi TKP'lilerce kurulan Türkiye Sosyalist Partisi, ikincisi ise Haziran ayında TKP'nin merkez eğilimini temsil eden Şefik Hüsnü Değmer tarafından kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'dir.

Bu makale, çok partili yaşama geçiş sürecinin hemen başında Türkiye sosyalist hareketinin yaşadığı bölünmeye odaklanmaktadır. Çalışmamız bir taraftan bölünmenin yaşandığı tarihsel duruma bakarken diğer taraftan iki partinin yayın organlarında birbirlerine getirdikleri eleştiriler üzerinden süreci anlamaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Komünist Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi, Demokrat Parti

Abstract

The six-month period between May and December in 1946 means a special period in various aspects for Turkey's socialist movement. In this period with convenient legal possibilities,

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye / erefe@gelisim.edu.tr
Ass. Prof., İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics and Social Sciences, Public Relations and Publicity Department, İstanbul, Turkey
Geliş Tarihi / Received: 14.03.2017 - Kabul Tarihi / Accepted: 25.03.017

socialist movement has become significantly visible in contrast to the previous period through political parties and unions and media organs that was published within the scope of them. However, along with this evolvement, this period also refers to an interval that the schism, which has its origins from 1920s in Turkish Communist Party, became concrete through the establishment of two legal socialist party. The first one was the Turkish Socialist Party that was found in May by Esat Adil coming from outside of the Turkish Communist Party's tradition and some other Communist Party members. The latter one was the Turkish Socialist Workers and Peasants Party that was found in June by Şefik Hüsnü Değmer representing Turkish Communist Party's central tendency.

This essay focuses on the schism in Turkish socialist movement at the beginning of the transition period to the multi-party era in Turkey. On the one hand, it analyses the historical conditions ended up with schism and on the other hand, it tries to understand a forementioned process through the criticism of two parties for each other partaking in their publications.

Keywords: Turkish Communist Party, Turkish Socialist Party, Turkish Socialist Workers and Peasants Party, Democrat Party

Giriş

10 Mayıs 1946'da toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı Türkiye'nin çok partili yaşama geçiş sürecinde önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Kurultayda bir taraftan partinin yapısında çok partili sisteme uyum sağlayacak çeşitli düzenlemeler yapılırken diğer taraftan da sınıf esasına göre parti ve dernek kurma yasağının kaldırılmasına karar verilmiştir. 10 Haziran 1946 günü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren değişiklikle birlikte, Cemiyetler Kanunu'ndaki "*Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına dayanan*" şeklindeki cümleden 'sınıf' kelimesi çıkarılarak, sınıf esasına göre örgüt kurmanın önündeki engeller kaldırılır (Resmi Gazete, Sayı 6329). Bu şekilde yasal sosyalist partilerin ve sendikaların kurulmasının önü açılmış ve siyasal iktidar 25 yıldır savunduğu sınıfsız toplum anlayışından vazgeçerek toplumun farklı çıkarılara sahip sınıflardan oluştuğunu kabul etmiş oluyordu (Karpaz, 2010:242).

Bahsedilen düzenlemenin, 1945-1950 yıllarında solun izlediği politik/örgütsel çizginin şekillenmesinde önemli etkileri olmuştur. Gökhan Atılğan'a göre, "biçimsel" demokratik düzenlemelerin soldaki algılanışı iki yönlü oldu. Birincisi, o zamana değin gizlilik koşullarında faaliyet gösteren sosyalist hareket demokratik açılımlarla emekçi sınıflarla doğrudan ilişki kurabileceğini ve böylece siyasal hayatta kendine alan açabileceğini düşündü. İkincisi, bu biçimsel demokratik düzenlemelerin öze ilişkin olduğunu ve yeni bir dönemin başladığını varsaydı. Bu algının sonuçları, iki sosyalist partinin kurulması, bunların sözcülüğünü yapan yayın organlarının çıkarılması ve işçi sınıfı içinde güçlü bir sendikal hareketin örgütlenmesi oldu (Atılğan, 2007: 95). Atılğan'ın

belirttiği üzere, solu o güne kadar temsil eden Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) merkez çizgisi dışında bir sol eğilimin açığa çıkması, dönemin en karakteristik özelliklerinden birisidir. 1946'daki yasallaşma ile birlikte, TKP içinde kökleri 1920'lerin ikinci yarısına uzanan ayrışmalar¹ tekrar su yüzüne çıkıyor ve iki ayrı legal partinin kurulması ile somutlaşıyordu. TKP geleneği dışından olan Esat Adil Müstecaplıoğlu liderliğindeki Türkiye Sosyalist Partisi (TSP), 15 Mayıs 1946'da kuruldu. Kısa bir süre sonra, 19 Haziran 1946'da ise Dr. Şefik Hüsnü Değmer Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurdu (İleri, 1976: 73).

Bu iki parti de doğrudan ya da dolaylı olarak TKP'nin kadroları tarafından kurulmuştu. Yasal olanakların elvermesiyle, illegal hayattan kısmen çıkarak yasal zeminde siyaset yapmaya başlayan Türkiye solunun bölünmesi, bütün süreç boyunca gerek siyasal gerekse sendikal alanda yürütülen faaliyetleri önemli oranda biçimlendirmiştir. Ancak kanımızca bu bölünmenin sadece çok partili yaşama geçiş sürecinde değil, Türkiye sosyalist hareketinin 1960'ların sonuna kadar olan politik şekillenmesinde önemli etkileri bulunmaktadır. Diğer taraftan bölünmenin anlaşılması, Yıldırımaz'ın belirttiği üzere, solun tarih değerlendirmelerinde en hızlı ve kısa geçilen bölümlerinden birisi olan çok partili hayata geçiş sürecindeki politik/örgütsel pozisyonuna ilişkin önemli veriler de sunacaktır (Yıldırımaz, 2008:25). Bu bağlamda TKP'nin 1946 öncesinde izlediği siyasal hattın aktarılması, yaşanan ayrışmanın bütünlüklü şekilde anlaşılabilmesi için katkı sağlayacaktır.

Faşizme Karşı Mücadele ve Tek Cephe

Komintern'in 1936'da aldığı desantralizasyon kararı, -resmi olarak bu şekilde ifade edilmese de- fiili olarak TKP'nin tasfiye edilmesi anlamına geliyordu. Kararla birlikte TKP, 1938 başlarından 1943 yılına kadar yaklaşık beş yıllık süre boyunca ciddi bir parti faaliyeti yürütmemiştir. Ancak desantralizasyon kararına rağmen TKP, 1940'lı yılları büyük şehirlerde kimliğini koruyarak ve yetişen anti-faşist aydın kuşağı etkileyerek geçirmiştir. Bu aydın kuşağı, Türkiye solunun geleneğinin sonraki dönemlere aktarılmasında önemli bir rol oynayacaktır (Çetinkaya/Doğan, 2008: 312-313). Partinin Türkiye'de o dönem yaygın olan Nazi sempaticizmine karşı özellikle basın yayın yoluyla yürüttüğü bu mücadele, kamuoyunda anti-faşizmin belirli bir karşılık bulmasını sağlamıştır (Bora, 2008: 848). Bu kapsamda **Yeni Edebiyat, Yurt ve Dünya, Ses, Adımlar** gibi dergiler ve "En Büyük Tehlike -Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İyçyüzü-" ve "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum" adlı iki kitapçık yayınlanmıştır.

Burada bir parantez açarak Behice Boran'ın, **Yurt ve Dünya**'nın Kasım 1942 tarihli 21. sayısından sonra dergiden ayrılarak, Mayıs 1943'te Muzaffer Şerif Başoğlu ile birlikte Adımlar dergisini çıkarmasına değinmek gerekmektedir. Adnan Cemgil, Behice Boran'ın dergiden ayrılmasına gerekçe olarak Boran'ın **Yurt ve Dünya**'nın genel çizgisinden daha sert ve eleştirel yazılar yazmak istemesini göstermektedir. Behice Boran da bu iki dergiyi karşılaştırırken, **Adımlar**'ın daha tutarlı ve belirgin bir ideolojik çizgide olduğunu söylemektedir. Bu noktada **Adımlar** dergisinin daha solda bir çizgide olmaya özen gösterdiği söylenebilir (Atılgan, 2007: 62). **Yurt ve Dünya** dergisinin yazı kadrosu içinde sadece Behice Boran ve Muzaffer Şerif Başoğlu'nun TKP'ye üye olmaları da, **Adımlar** dergisinin yayınlanmasında TKP etkisini göstermektedir. Vedat Türkali, bu ayrılıkta Zeki Baştımar'ın etkili olduğunu ve Muzaffer Şerif Başoğlu'nun Mihri Belli'ye, *"Biz, tastamam Zeki Baştımar'ın denetiminde bir dergi çıkaracağız"* dediğini aktarmaktadır (Türkali, 2001:77). Kanımızca, açık olarak belirtilmese de **Adımlar** ile **Yurt ve Dünya** arasındaki ayrılık bir şekilde 1946'da yaşanan bölünme ile aynı ideolojik gerekçelere dayanmaktadır. Levent Cantek de **Yurt ve Dünya**, **Zincirli Hürriyet** (M. Ali Aybar), **Gün ve Gerçek** (TSP yayınları) gibi yayınların TKP geleneğinin dışında bir siyasal kimliğin ürünleri olduğunu belirterek, bu duruma dikkat çekmektedir (Cantek, 2003: 25-37).

1943 yılında Komintern'in sona erdirilerek ulusal partilerin bağımsızlaştırılmalarına karar verilmesiyle birlikte TKP'nin örgütsel faaliyeti de tekrar başlamıştır (Weber, 1979: 199). Haziran 1943'te toplanan TKP Merkez Komitesi, Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı, yeni döneme ilişkin durum değerlendirmesi yaparak partinin görevlerini saptayan ve '1943 Platformu' olarak bilinen taslağı kabul eder. Mihri Belli, içinde bulunulan siyasal koşullarda, *"Platform partilileri, bütün ilerici yurtsever güçlerle dayanışma halinde faşizme ve vurgunculuğa karşı mücadeleyi yükseltmek için safları sıklaştırmaya çağırıyordu"* demektedir (Belli, 1988: 1934). Ancak TKP'nin 1943'te yoğunlaşan bu faaliyetleri, Şubat-Mart ayları içerisinde başlayan 1944 tutuklamaları ile sekteye uğrar (STMA, 1933).

Daha geç bir tarihte, 16 Aralık 1946 operasyonları sonrasında Sıkıyönetim Komutanlığı'nca Şefik Hüsnü'nün evinde yapılan aramada bulunduğu iddia edilen bir raporda, TKP'nin bu dönemdeki politikasına ilişkin oldukça geniş değerlendirmeler bulunmaktadır. Şefik Hüsnü, 1944 tutuklamaları sonrasında bir durum değerlendirmesi yapan TKP yönetiminin, CHP dahil her türlü sol eğilimi içine alacak 'Demokrat Mücadele Cephesi' adı altında bir teşekkül yaratmak için çalışmayı kararlaştırdığını aktarmaktadır. Şefik Hüsnü

raporda, “... bir takım ileri görüşlü muhalefet gruplarının teşekkül ettiğini... ve Halk Partisi’ne karşı... Fırka mensupları arasında iki muhalif mihrakın mevcut olduğu”nu ve bu durumdan dolayı zeminin olgunlaşmakta olduğunu belirtmektedir. Şefik Hüsnü daha sonra başlıca vazifelerinin bir demokrasi cephesinin kurulmasını olduğuna işaret etmektedir;

“Bu programdaki istek ve gayeler üzerinde birleşen Türkiye’de mevcut ileri görüşlü siyasi partiler, meslek birlikleri, kültür cemiyetleri ve faşizme ve irticaa düşman müstakil demokrat gruplar ve yurtseverler ve namuslu vatandaşlar... Faşizme ve Vurgunculuğa Karşı İleri Demokratlar Cephesi adı altında böyle bir birliğin temelini atmışlardır. İleri Demokratlar Cephesi din, milliyet ve cins ayrılığı gözetmeksizin, vurgunculuk ve faşizmle ilgisi olmayan, tekmil namuslu vatandaşlara açıktır” (Sayılğan, 1972:242-252).

Şefik Hüsnü’nün yazdıklarıyla birlikte TKP’nin bu dönemdeki politik hattı, Avrupa’daki örneklerine benzer şekilde bütün anti-faşist, ilerici ve yurtsever güçlerle birlikte bir ‘Demokrasi Cephesi’ kurmaktır. TKP’nin bu politik yönelimi, Komintern’in VII. Kongre ve desantralizasyon kararları ile de uyum içerisinde. Nitekim Komintern daha 1937’de TKP’yi burjuvazinin ilerici güçleriyle birlikte, burjuva kamptaki gerici kesimlere karşı etkinlikte bulunmakta görevlendirmiştir. ‘Demokrasi Cephesi’nde yer alacak unsurların en azından bir kısmının ise Şefik Hüsnü’nün, Meclis’te CHP grubu içerisinde ortaya çıkan mevcut “muhalif mihraklar” olarak ifade ettiği müstakbel DP kurucuları olması oldukça mümkün bir durumdur.

Şehmuz Güzel de, 1945’te TKP yönetiminin cephe faaliyetinin legal alana geçirilmesi için bazı hazırlıklar yaparak, bu amaçla CHP içi muhalefet olan gelecekteki DP kurucuları Celal Bayar, Adnan Menderes ve diğerleriyle ilişkiye geçtiğini belirtmektedir. Güzel’e göre, TKP’nin cephe programında somutlaşan ilkeler ve CHP içinde gelişen muhalefetin ilkeleri arasında bir koşutluk söz konusudur. Bahsedilen bu ilkeler siyasi parti, dernek ve sendika kurma özgürlüğü, basın ve düşünce özgürlüğü gibi temel demokratik hakları kapsamaktadır. CHP içinde açığa çıkan bu muhalefet, kısa süre içinde parti dışına doğru genişleme eğilimi gösterir. Genişleyen muhalefet cephesinin içinde Dörtlülük Takrir’in sahiplerinin dışında, Tevfik Rüştü Aras, Fevzi Çakmak, Cami Baykurt, Serteller, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Adnan Cemgil ve Niyazi Berkes gibi sosyalist isimler yan yana gelmeye başlayacaktır. Rasih Nuri İleri’nin, DP’lilerle sosyalistlerin “gönülsüz ittifakı” olarak tanımladığı süreci oluşturan dinamikler, bu dönemde açığa çıkmaya başlamıştır (Güzel:

1997: 69). CHP'den kopmakta olan muhalefet, solcu aydın ve gençlerin birikimlerinin ve dinamizminin etkisinden yararlanmak istemektedir. Bu grup, solcu aydınlarla işbirliği yapmanın kendi konumlarını iktidar karşısında güçlendirecek bir Sovyet desteği sağlayacağını düşünmektedir. Solcu aydınlar ise liberal bir partinin kurulup iktidara gelmesinin hem SSCB ile iyi ilişkiler kurulmasına hem de Türkiye'de burjuva demokratik devrimin tamamlanarak sosyalizmin önünün açılmasına neden olacağını düşünmekteydiler (Atılğan, 2007: 82).

Güzel, bu dönemde DP'nin kurucuları ve TKP arasında ilişkiyi kuran kişinin kesin olarak Atatürk döneminin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşti Aras olduğunu ifade etmektedir. Aras'la görüşen Serteller ise *"büyük olasılıkla"* DP kurucuları ile TKP'nin bilgisi dahilinde görüşmüşlerdir (Güzel, 1997: 58-73). 1945 yılında TKP yönetiminin, cephe faaliyetinin legal alana geçmesi için bazı hazırlıklara giriştiğini söyleyen Aclan Sayılğan'a göre ise TKP adına bir muhalefet cephesinin kurulması ve DP'nin TKP safına çekilmesi görevini yürüten kişi Cami Baykurt'tur. Sayılğan, Cami Baykurt ve Tevfik Rüşti Aras'ın, Sabiha Sertel'le **Görüşler** dergisinin çıkış hazırlıklarında yer aldıklarını ve Tevfik Rüşti Aras'ın özellikle Ankara'da bazı temasların sağlanması işini üzerine aldığını da belirtmektedir (Sayılğan, 1972: 268-269). Cami Baykurt'un, bu dönemde sosyalist bir parti kurma girişimi olduğu açıktır. Ancak bu partinin, cephe tarafından kurulması düşünülen parti olup olmadığı noktası net değildir. Abidin Nesimi, Dr. Fuat Sabit'in Cami Baykurt'la birlikte bir siyasi parti kurmak konusunda anlaştığını, Mareşal Fevzi Çakmak'ın, Baykurt'un yakın arkadaşı olması sebebiyle bu partinin Genel Başkanlığı'nı kabul ettiğini ve bu girişimin *"tüm siyasi çevrelerce bilindiğini"* yazmaktadır. Nesimi'ye göre, bu girişimden haberdar olan Celal Bayar, Cami Baykurt'la görüşmüş ancak ortak hareket etme noktasında herhangi bir anlaşmaya varılamamıştır. Nesimi, Cami Baykurt'un kuruluş hazırlığını yaptığı partinin, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi olduğunu söylemektedir (Nesimi, 2008:170-176). Belirtmek gerekir ki Nesimi'nin bahsettiği Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi, 1946 yılında Şefik Hüsnü tarafından kurulacak olan partinin adıdır.

Niyazi Berkes'in, oldukça yerinde bir tabirle *"zincirleşme"* (Berkes, 1997:356) olarak ifade ettiği muhalefet blokunun bileşenleri arasındaki karmaşık ilişkiyi göstermesi açısından, 4 Haziran 1945 tarihinde İçişleri Bakanı Hilmi Ural tarafından Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na sunulan polis raporu oldukça ilginç bir belgedir. Raporda, Adnan Adıvar, Tevfik Rüşti Aras, Zekeriya Sertel,

Sabiha Sertel, Sabahattin Celal ve Esat Adil'in ikinci bir parti kurmak amacıyla İstanbul'da yaptıkları toplantı hakkında bilgiler verilmektedir;

“Birkaç günden beri bazı gazeteler tarafından kurulacağı haber verilen Demokrat partisi hakkında şu malumatı aldık: Bu partinin müteşebbis ve kurucularının son haftalar içinde Tan matbaasında sürekli toplantılar yaparak partinin program ve esaslarını hazırladıkları ve bu toplantıda, Dr. Tevfik Rüştü Aras, Dr. Adnan Adıvar, M. Zekeriya, Sabiha Zekeriya Sertel, Sabahattin Celal, Esat Adil ile isimleri öğrenilememiş bazı zevatın iştirak ettikleri haber verilmektedir.”

Takip edilen partinin DP değil, o dönem Cami Baykurt tarafından kurulması planlanan sosyalist parti ya da TKP'nin ileri demokrat cephe temelinde kurmayı düşündüğü parti olması muhtemeldir. Gökmen'in de belirttiği gibi bu üç teşebbüsün ne denli birbirinden bağımsız olduğu ayrı bir mesele olmakla birlikte, raporda partinin isminin DP olarak geçmesi önemli bir ayrıntıdır (Gökmen 2007: 393-396).

TKP'nin, bahsedilen demokrasi cephesinden çok daha ileri bir aşama olarak değerlendirilebilecek şekilde, DP'nin müstakbel kurucuları ile ortak bir siyasi partide yan yana gelmesi en azından net değildir. Ancak TKP kadrolarının, CHP içinden çıkan ve kimi liberal talepleri dillendiren bu odağa olan ilgisi oldukça anlaşılır bir durumdur. Behice Boran da Uğur Mumcu ile yaptığı söyleşide o dönem sol çevre içinde DP'ye ilişkin bu ilgiden bahsetmektedir. Boran'a göre, dönemin sol çevresi DP'ye, *“halk hareketidir, kitle hareketidir içine girip çalışalım”* şeklinde bir yaklaşımı benimsemiştir (Mumcu, 1999: 29). Mehmet Ali Aybar da bu ilişkiyi siyasal eğilimi ne olursa olsun bütün muhaliflerin *“tek parti rejiminden kurtulmak”* için yan yana gelmesi olarak ifade etmektedir. Hatta bu dönemde kimi solcular, DP'ye üye olarak yazılmıştır. Aybar'ın bizzat kendisi de Bursa'da DP listesinden bağımsız milletvekili adayı olmayı kabul etmiştir (Aybar, 2014: 35-36). Ancak sol hareketin DP ile olan ilişkisinin daha çok Serteller üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Bu konuda hem Sabiha hem de Zekeriya Sertel'in anılarında oldukça geniş değerlendirmeler bulunmaktadır. Ancak Sertellerin bu ilişkilerinin ne oranda TKP bilgisinde gerçekleştiği ve ne oranda TKP'nin cephe faaliyeti çerçevesinde yürütüldüğü de yanıtlanması gereken sorular olarak durmaktadır.

Serteller ve DP ilişkisinin bir sonucu olarak 1 Aralık 1945 günü yayınlanan **Görüşler** dergisi, bir bakıma yukarıda bahsedilen Demokrasi Cephesi'nin

de yayın organı niteliğindedir ve “*inançları, ideolojileri ayrı da olsa, demok-rasi davasında birleşenlerin bir forumu*” olma amacındadır. Büyük bir reklam kampanyasının ardından ilk ve tek sayısı yayınlanan *Görüşler* dergisinin kapağında, Celal Bayar ve Zekeriya Sertel’in resimleri yer almaktadır. ‘Mecmuamıza Yazı Vadedenler’ başlığı altındaki isim listesinde de ileride Demokrat Parti, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi ile 1960’larda kurulacak olan Türkiye İşçi Partisi’nin kurucu ve yöneticileri yer alıyordu. Aslında **Görüşler**’in ilk sayısında Adnan Menderes ve Fuat Köprülü’nün de birer yazısı yayınlanacaktır. Bu isimlerin yazı göndermemesi üzerine Sabiha Sertel çeşitli girişimlerde bulunmuş ancak bir sonuç alamamıştır. Sabiha Sertel, **Görüşler** dergisinin yayınlanmasının ardından CHP’nin özel bir toplantı yaparak, bayilere **Tan**, **Yeni Dünya** gazetelerinin ve **Görüşler** dergisinin satılmaması, devlet memurlarına ve öğrencilere bu gazetelerin okutturulmaması hakkında şifahi ve tahriri emirler verildiğini yazar. Sertellerin **Tan** gazetesi ile birlikte demokrasi cephesinin bir unsuru olarak gördüğü **Vatan** gazetesi de hükümetin direktiflerinin hemen ardından tavrı değiştirmiştir. Gazete, **Tan** ve **Vatan** arasında bir cephe olduğu iddiasını ve *Görüşler* dergisinin çıkması münasebetiyle, Sertel’ler ve müstakbel DP kurucuları arasındaki ilişkileri yalanlayan haber ve makaleler yayınlamaya başlar (Sertel, 1987: 301-305).

Muhalefetin özellikle sol eğilimlerle ittifak arayışlarına girmesi, iktidar açısından kabul edilebilirlik sınırlarının dışındadır. İktidarın solcu basın üzerinden muhalefet cephesine yönelik saldırısı olarak nitelendirilebilecek Tan baskını 4 Aralık 1945 günü yaşanır. Tan matbaasının yanı sıra, **La Turque** ve **Yeni Dünya** gazetelerinin basıldığı basımevi ile **ABC** ve **Berrak** kitapçıları göstericiler tarafından tahrip edilir. *Görüşler*’in, 1 Aralık günü yayımlandığı göz önünde bulundurulunca, baskının **Tan**’dan çok **Görüşler**’i susturmak ve dolayısıyla TKP’nin de bir şekliyle içinde yer aldığı demokrasi cephesini yıkmak için düzenlendiği düşünülebilir (Gökmen, 1998: 164-186). Nitekim olaydan sonra DP yöneticileri hızlı bir dönüş yapmışlar ve **Görüşler** dergisiyle hiçbir ilişkilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Rasih Nuri İleri, **Tan** olayının politik arka planında demokrasi cephesini dağıtılarak CHP karşısında oluşabilecek muhalif bir blokun engellemesi olduğunu söylemektedir. (İleri, 2004:9-10). İleri’nin sözünü ettiği CHP karşıtı blok içinde Serteller ve onlar dolayısıyla muhalefete dahil olan sol cenah, aslında İsmet İnönü açısından avantajdır. Muhalefet bloğunun dağıtılması için en zayıf halka olan Serteller, anti-komünizm propagandası üzerinden kolayca hedef haline getirilecek ve Tan baskınıyla muhalefet cephesi tasfiye edilecektir. Ancak Tan baskının etkisi, sol açısından yalnızca yukarıda bahsedildiği şekilde demokrasi cephesini

dağılmasına neden olmakla sınırlı kalmamıştır. Kanımızca iktidarın TKP'nin bir şekliyle dahil olduğu bir muhalefete izin vermeyeceğini düşünen Esat Adil'i ve TKP içindeki muhalefeti yeni bir sol merkez inşa etme noktasında buluşturan konjonktür tam olarak Tan baskını sonrasında oluşmuştur.

Yasal Zeminde İlk Bölünme

Rasih Nuri İleri, TKP'nin demokrasi cephesi ile birlikte aynı dönemde (ve bu cephenin bir parçası olarak) yasal bir partinin kurulması ve bu partiye ait yayın organlarının çıkarılması için hazırlık yaptığını aktarmaktadır. Ancak İleri'ye göre, TCK'nin 141 ve 142. maddeleri yürürlükte iken ve 1944-1945 TKP davaları göz önüne alındığında Şefik Hüsnü, TKP'nin doğrudan legalleşmesini de sakıncalı bulmaktadır. Bu noktada, *“tanınmış, yetenekli ama komünistlikle damgalanmamış”* ve TKP davasından hüküm giymemiş güçlü bir isim arayışına girilir. Başkanlık için o zamana kadar açıkça solun karşısında yer almış olmasına rağmen Mareşal Fevzi Çakmak'ın dahi adı geçmektedir (Demirel, 2004: 16-22). İleri ise kurulacak partinin başkanlığı için Cami Baykurt ve Esat Adil isimlerinin konuşulduğunu, ancak Fevzi Çakmak isminin söz konusu olmadığını belirtmektedir (İleri, 1976: 56). Diğer isimler çeşitli sebeplerle kabul görmez ve bu noktada Esat Adil'in ismi ön plana çıkar. Esat Adil bu teklifi kabul eder ve kurulacak partinin yayın organları olarak da **Yeni Dünya** gazetesi ve **Gün** dergisinin çıkarılmasına karar verilir. Ancak Tan baskını, bu gelişmelerin önünü kesecektir. İleri'ye göre, Tan baskını sonrasında TKP'nin Pavli Adası'nda gerçekleşen muhalefet kongresini örgütleyen Mustafa Börklüce ve Hamdi Alev gibi isimler Esat Adil'i etkileri altına alarak onu Dr. Şefik Hüsnü Değmer'e karşı kışkırtmaya başlarlar ve 15 Mayıs 1946 günü TSP kurulur. İleri, *“Esat Adil Müstecepioğlu ise ancak TKP İstanbul Komitesi yardımı ile parti kuracakken Dr. Şefik Hüsnü'nün lideri bulunduğu TKP'den kopmuştur”* demektedir. Ancak daha sonra bu durumu gören Şefik Hüsnü ise *“alanı boş bırakmamak”* için kendi kadroları ile 19 Haziran 1946 günü TSEKP'yi kurar (İleri, 2004: 11-14).

Orhan Müstecepioğlu, İleri'ye benzer şekilde Esat Adil ve Şefik Hüsnü'nün partiyi birlikte kurmak için anlaştıklarını ancak Esat Adil'in *“bazı çevre ve kişiler tarafından yapılan telkinlerin etkisiyle”* illegal TKP'nin uzantısı sayılabilecek bir yasal partinin hukuksal ve politik açıdan sıkıntılı olacağını düşünmeye başladığını aktarmaktadır. Orhan Müstecepioğlu, Esat Adil'in bu konuda kendisine, parti konusunda üzerine düşeni yaptığını ve Şefik Hüsnü'ye legal olarak ortaya çıkmasının sakıncalarını bildirdiğini söylediğini de eklemektedir. Ancak Müstecepioğlu, Esat Adil'in bir taraftan illegal parti ve yeni partinin ilişkisinin sorunlu olacağını söyleyerek diğer taraftan TSP'yi

Hüsametdin Özdoğu ve Mustafa Börklüce gibi bilinen TKP'lilerle kurduğu düşünüldüğünde ayrılığın farklı gerekçeleri olduğuna dikkat çekmektedir. Müsteceplioglu bu sebebin ideolojik gerekçelere dayalı olduğunu, Esat Adil'in Dr. Refik Nevzat ile *“milli ve enternasyonal realitenin telifi ile daha gerçekçi bir Sosyalist Platform”* için anlaşmaya vardığını belirtmektedir (İleri, 2006: 295-296).

Abidin Nesimi de Esat Adil'in bir taraftan Dr. Refik Nevzat'tan diğer taraftan Hüsametdin Özdoğu'dan etkilenerek parti kurma kararı vermiş olduğunu yazmaktadır. Ancak Nesimi'ye göre, Esat Adil *“yanlış ata oynamıştır”*. TSP, ne Mustafa Börklüce ve Hüsametdin Özdoğu üzerinden Türkiye'deki sosyalistleri ne de Dr. Refik Nevzat aracılığıyla II. Enternasyonal çevresini kendi etrafında toparlayamamıştır. Nesimi'ye göre, Şefik Hüsnü'nün TSEKP'i kurmasının nedeni ise Türkiyeli komünistlerin Hüsametdin Özdoğu ve Mustafa Börklüce yoluyla Esat Adil'in partisine kaymalarını önlemektir. Bu nedenle Şefik Hüsnü, Cami Baykurt'un kurmayı tasarladığı partinin programı doğrultusunda TSEKP'i kurmuştur (Nesimi, 2008: 184-185).

İbrahim Topçuoğlu da TKP içindeki bölünmeyi, İleri gibi Mustafa Suphi'ci kadro ve Şefik Hüsnü arasındaki çekişmeye bağlamaktadır. Ancak Topçuoğlu karşı tarafın hikayesini anlatmaktadır. Topçuoğlu dönemi anlatırken, Şefik Hüsnü'yü bir parti kurması için Sertellerin zorladığını söyler. Yeni kurulacak partinin başkanlığı için Şefik Hüsnü'nün, Mareşal Fevzi Çakmak ismini önerdiğini de eklemektedir. Bu isimlerin reddedilmesiyle birlikte partinin başına Esat Adil'in geçmesi konusunda anlaşmaya varılır ve hızla parti programının yazılması için hazırlıklara başlanır. Parti kurulduktan sonra özellikle sendikal alanda bir canlılık görülmektedir. Ancak daha sonra bu durumu gören Şefik Hüsnü, *“dizginleri ele geçirmek ve hareketi bölmek amacıyla”* TSEKP'yi kurarak, TKP içinde yıllardır düşman olduğu Mustafa Suphi'ci kadrolara karşı harekete geçer. Topçuoğlu'na göre, Şefik Hüsnü'nün birlikte TSKEP'yi kurduğu grup, *“sağ-sol dönekler, Hasan Ali Ediz'ci provakatörler ve 1944 tevkiyatında Mihri Belli'yi kullanarak elde ettiği”* bir gruptur (Topçuoğlu, 1976: 27-32).

Emin Karaca da, TKP Merkez Komite'sinin partinin Esat Adil başkanlığında kurulması ve illegaldeki TKP'nin İstanbul Vilayet Komitesi Sekreteri Hüsametdin Özdoğu ve MK üyesi Mustafa Börklüce'nin de legale çıkarak Esat Adil'le birlikte partinin Politbüro'sunu oluşturması şeklinde karar aldığını aktarmaktadır. Ancak Karaca, TSP kurulduktan sonra binlerce işçinin akın akın partinin kurduğu sendikalara üye olduğunu ve bu durumun TKP'nin

diğer yöneticilerinin, yıllardır süregelen eski gizli örgüt içi çekişmeleri tekrar gündeme getirmesine neden olduğunu yazmaktadır. Karaca'ya göre, Özdoğu-Börklüce-Müstecanaplıoğlu üçlüsü, Şefik Hüsnü'nün hareketin içindeki karizmatik liderliğini sarsmaya başlamış ve TSEKP'nin kurulmasına biraz da bu neden olmuştur (Karaca, 1989: 1930).

Hem Karaca'nın hem Topçuoğlu'nun anlatımlarında sorunlu olan kısım, Şefik Hüsnü'nün TSP'nin sendikal alandaki başarılarını gördükten sonra TSEKP'i kurmaya karar vermiş olduğudur. Ancak TSP'ye ait sendikalar, Temmuz 1946'dan sonra kurulmaya başlanmıştır. TSP'nin yayın organı Gün dergisinde Türkiye Deniz İşçileri Sendikasının kurulması ile ilgili olarak **“25 Ağustos 1946 Türkiye tarihinde yeni bir yaprağın açılacağı gündür: bu tarihi olay memleket bünyesinde olduğu kadar Dünya göğsünde dahi Arısı ulusal bir kıymet ifade etmiş sayılır”** şeklindeki ifadeler, TSP'nin ilk sendikası olan Türkiye Deniz İşçileri Sendikası'nın 26 Ağustos'ta kurulduğunu göstermektedir (Gün,1946a). Ancak TSEKP'nin kuruluş tarihi ise bunun öncesinde 19 Haziran 1946'dır. Bu durumda TSEKP'nin, TSP'nin sendikal başarısı nedeniyle kurulduğu tezi gerçekçi görünmemektedir. Üstelik Şehmus Güzel, TSEKP'in kurulması için oldukça erken bir tarihte, Mayıs 1946'da çalışmalara başlandığını aktarmaktadır (Güzel, 2016: 144). Kanımızca TSEKP'in daha geç kurulması, Şefik Hüsnü'nün, iktidarın TSP karşısında göstereceği tavrı izlemesi ve Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliğin Resmi Gazete'de yayınlanmasının beklenilmesi ile ilgilidir.²

TKP ve TSP'nin önemli isimlerinden ve bölünmede önemli bir rol üstlenen Hüsamettin Özdoğu, 11 Ağustos 1946'da Şahabettin Kıvılcım'a yazdığı mektupta iki parti arasındaki farkı açıklamaktadır. Özdoğu, *“dedikodudan mümkün mertebe sakınmak ve işi daha ziyade ‘nazari olarak’ izah etmek”* istediğini belirterek, kendi amaçlarının *“Bu gün memleket dahilinde beliren Demokrat hareketlerden istifade etmek ve bu hareketler esnasında kitlelerin meydana çıkaracağı inkılapçı elemanlarla el ele vererek hareketin gelişmesine, büyümesine çalışmak”* olduğunu belirtmektedir. Özdoğu, diğer grubun ise işçi hareketini bir kitle hareketi olarak görmeyip *“grup hareketi”* olarak benimsediğini ve iki parti arasındaki temel farkın bu olduğunu yazmaktadır. Özdoğu'ya göre, kendilerinin partiyi önce kurmuş olmaları ve diğer grubun kendi partilerine katılmak yerine başka bir parti kurmaları onların grupçu ve sektör olduklarının kanıtıdır;

“...birçok seneden beri yalnız arkadaşlar arasında mücadele ile iktifa edip sınıf mücadelesini unutan birkaç eleman bu hareket

tarzını hazmedemediler ve yeni hadiselerle uyamadılar. Çünkü eski grupçu zihniyet onları senelerce kasmış ve kavurmuştu. Onlar birkaç kişiden başka kimsenin inkılapçılığına inanmayacak kadar, kör bir zihniyetin pençesine kapılmışlardı. Bunlar inkılapçılıktaki inhisarlarında o kadar ileri gitmişlerdi ki, nihayet bunu iddia ederken gülünç mevkie düşmüş bulunuyorlar. ‘Biz yirmi beş senedir inkılapçıyız binaenaleyh inkılap hareketleri bizimle kaimdir diyorlar’” (Tevetoğlu, 1967: 552-554).

Kanımızca Özdoğu’nun mektubundaki iki vurgu oldukça önemlidir. Bunlardan birincisi, mektupta *“Bu gün memleket dahilinde beliren Demokrat hareketlerden istifade etmek”* şeklinde belirtilen ve büyük oranda DP’nin kuruluşunu ve çok partili yaşama geçişi ifade eden sürece yapılan vurgudur. Bir diğer nokta, TKP/TSEKP çevresinin dar grupçu ve sektör olarak tanımlanmasıdır. Bu tanımlama, hareketin önceki döneme oranla daha açık, kapsayıcı ve 25 yıllık illegalite kültürünün oluşturduğu alışkanlıklardan kurtulmasına ilişkin bir vurgu olarak okunabilir. Nitekim TSP’nin, TKP/TSEKP çevresine ilişkin en temel eleştirilerinden birisi bu tanımlamalar olacaktır ve parti yayınlarında sürekli dile getirilecektir.

Hüsamettin Özdoğu’nun TKP/TSEKP çizgisini eleştirmek için kullandığı 25 yıllık gelenek vurgusu, TKP/TSEKP tarafından ise, TSP karşısında hareketin haklılığını vurgulamak için sıkça hatırlatılmaktadır. Yaşanan ayrışmada TSEKP tarafında kalan sol kadroların, TSP’ye dönük eleştirilerinde de benzer bir durum söz konusudur. Aynı zamanda, Esat Adil’in bir tür liderlik hevesine kapıldığı ve özellikle İstanbul kanadının, geçmiş hesaplar nedeniyle Esat Adil üzerinden hareketi böldükleri de bu kadroların inancıdır. Hayati Tözün, Şefik Hüsnü’nün ikinci partiyi kurmaya mecbur kaldığını, bunun sebebinin ise *“Esat Adil’in çevresini çeşitli nedenlerle TKP dışında bırakılmış ve TKP’ye kinleri olan adamlar”* olduğunu söylemektedir. Mustafa Göksu ise bölünmenin o dönemki sosyalist birikimin iki ayrı dokudan oluşmasında kaynaklandığını belirtmektedir. Bir tarafta TKP’nin içinde yetişerek *“bilgi, bilinç edinip partizan düzeyde olanlar”* vardır. Diğer tarafta ise *“o güne kadar sosyalist harekette kenarda gezmiş, az bilinçli, kesin disiplinsiz ve 1946’ya kadar nerede oldukları bilinmeyen turfanda sosyalistler”* bulunmaktadır (Akar, 1989: 25-38).

Türkiye sosyalist hareketinde yaşanan bölünmede, Sovyetler Birliği’nin tavrı TSEKP’den yana olmuştur. SSCB Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan *“Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi”* adlı kitapta, TSP programının partinin

“sahte demokratizmini ve reformculuğunu” kanıtladığı yazılmaktadır. Tek ilerici parti olan TSEKP’in programı ise demokratizm, sosyalizm, yurtseverlik, enternasyonalizm, barış ve laikliği öngörüyordu. Fakat belirtmek gerekir ki Akademi’nin hazırladığı bu kitapta, TSEKP programı olarak verilenlerin bir kısmı, TSP’nin programına aittir (Gökmen, 1998: 170-171).

TSP’ye ilişkin değerlendirmeler ağırlıklı olarak, partinin Batı tarzı bir sosyal demokrat parti olduğu şeklindedir. Şişmanov partiyi sosyalist eğilimli (Şişmanov, 1978: 154-156), Karpat ise liberal sol olarak tanımlamaktadır (Karpat, 2011: 62). TSP-TSEKP ayrışmasını, Avrupa’daki komünist-sosyalist çizgilerin ayrışmasına benzer bir nitelikte olduğunu söyleyen Belge ise TSP’nin Komintern’e bağlı olmamakla birlikte, II. Enternasyonal partilerinden daha radikal olacaktı izlenimini verdiğini belirtmektedir (Belge, 2008: 32). Aziz Çelik de 1947 yılında görülen kapatma davasında, “komünist maksat ve gayelere hizmet için kurulduğunun anlaşılmadığı” gerekçesiyle beraat kararı verildiği düşünüldüğünde TSP’nin TSEKP’ye kıyasla daha ılımlı bir sosyalist parti olduğunu söylemenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Ancak Çelik, TSP’nin Batı’ya yakın geleneksel sosyal demokrat bir parti olduğunun söylenemeyeceğini de eklemektedir (Çelik, 2010: 95).

Türkiye Sosyalist Partisi

TSP, 14 Mayıs 1946’da Esat Adil, Macit Güçlü, İhsan Kabaoglu ve Aziz Üçtay tarafından kurulmuştur. Partinin Genel Sekreteri Esat Adil, Teşkilat ve Teftiş Bürosu şefi Hüsamettin Özdoğu, Sendika ve Cemiyetler Bürosu şefi ise Mustafa Börklüce’dir. Bu üç isim, örgütsel olarak önemli konumlarında bulunmalarının yanı sıra partinin ideolojik eğilimlerinin de belirleyicileridir. Partinin kuruluş tarihinin, Cemiyetler Kanunu’nda sınıf esasına göre parti kurulmasına izin veren değişikliğin yapılmasından önce olduğu dikkat çekmektedir. Yani parti kurulduğunda henüz sosyalist bir partinin kurulması yasal olarak mümkün değildir. Özgür Gökmen’e göre bu durum, ne kadar demokratik oldukları tartışmalı da olsa aslolanın kanunlar değil, CHP’nin kendi programına dayanan keyfi uygulamalar olduğunun açık bir göstergesidir (Gökmen, 1998: 187).

Emin Karaca’nın “unutulmuş sosyalist” olarak tanımladığı Esat Adil’in TSP’sini, Özgür Gökmen de “sosyalizmin unutulmuş partisi” olarak anmaktadır. Yine Gökmen’e göre, Esat Adil’in unutulmuşluğunun ve değerinin Türkiye solunda takdir görmemesinin sebebi TKP geleneği tarafından dışlanmış olmasında yatmaktadır. 1904 Balıkesir doğumlu olan Esat Adil 1928 yılında Ankara Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Adil daha sonra hukuk

doktorası yapmak üzere Belçika'ya gitmiştir. 1932'de Balıkesir'e dönen Esat Adil sonrasında CHP'ye üye olmuştur. Esat Adil'in sol siyasal eğilimleri, sosyalizmle tanıştığı Brüksel yıllarından sonraki faaliyetlerinde ortaya çıkmıştır. Ancak sınıf temelli eleştirileri Tan'da yazmaya başladığı dönemde belirginleşir. Esat Adil'in Türkiye solu içindeki belirleyici niteliği, Türkiye'ye özgü bir sosyalizm anlayışına dönük arayış olacaktır. Gökmen, Avrupa'da 'Avrokomünizmin' filizlenmeye yeni başladığı bir dönemde, Türkiye'de Sovyetler Birliği'ndeki sosyalizmden farklı bir sosyalizmin varolabileceğini söyleyen ilk yazıların Esat Adil ve çevresince kaleme alındığını belirtmektedir (Gökmen, 2008: 940-946). TSP'nin yayınlarından **Gün** dergisinde de yazar Cemil Meriç benzer bir vurgu yaparak, tanıdığı Türk sosyalistleri içinde "*en yerli*"si ve bir "*Osmanlı sosyalist*"i olan Esat Adil'in, Kemal Tahir'in "*bize mahsus sosyalizm*" anlayışını savunduğunu belirtmektedir (Meriç, 2005: 193).

TSP programında, partinin ülkede demokratik rejimi kuracağı, temel hak ve özgürlükleri tanıyacağı, emek hakkını ve işçilerin çıkarlarını koruyacağı, özel mülkiyete dokunmamakla birlikte büyük tarım alanlarını ve tekellerle küçük bir azınlığın elindeki büyük üretim araçlarını ve sanayi kuruluşlarını millileştireceği açıklanmaktadır (İleri, 2004: 43). Ancak parti programında yer alan milliyetçilik vurgusu, TSP'nin TKP geleneğinden ayrı bir sosyalizm anlayışına sahip olduğunun en önemli göstergesidir. Özellikle Esat Adil, TSP'ye ait yayın organlarında milliyetçi bir sosyalizm anlayışı üzerine yazılarıyla TSEKP ile olan ayrılığa ideolojik bir karakter kazandırmıştır.

Emin Karaca, TSP'nin sakıncalı bulunan siyasi örgütlenmeden çok sendikal örgütlenmeyi ön plana çıkardığını yazmaktadır. Mustafa Borklücke ve Hüsamettin Özdoğu gibi TKP'lilerin legal alana çıkmış olması, suni ve güvenilmez olan bir özgürlük ortamında bile oldukça tehlikelidir. Bu nedenle yeraltındaki pek çok devrimciyi legal alana çıkarmak yerine sendikal alandaki faaliyetlere yoğunlaşmıştır (Karaca, 1999: 18). TSP'nin merkezinin Unkapanı'nda olması, bu çevredeki işçilerin partiye ilgi duymalarına yol açıyordu. Tevetoğlu'nun, partinin sadece İstanbul'da şube açtığını belirtmesine rağmen (Tevetoğlu, 1967:540) **Gerçek** ve **Gün** gibi parti yayınlarından Samsun ve İzmir'de de birer şube açıldığı anlaşılmaktadır (Gün 1946b - Gerçek, 1946a).

TSP, **Gün** ve **Gerçek** adında iki yayın organı çıkarmıştır. Özellikle **Gün** dergisi TKP/TSEKP karşısında TSP'nin kendi politik yönelimlerini oluşturma çabasını ifade etmektedir. Bu anlamda partinin ideolojik yönelimlerini **Gün** dergisi üzerinden okumak mümkündür. Genel bir değerlendirmeyele

Gün dergisinde sosyalizm, II. Enternasyonal çizgisiyle örtüşen bir şekilde ilerlemeci bir anlayışla ele alınmış ve kapitalizmin sonrasında ulaşılması gereken zorunlu bir aşama olarak görülmüştür. Bu durumu, sınıflar ve sınıf mücadelesi üzerine yürütülen tartışmalarda da izlemek mümkündür. Örneğin F. Hikmet, yaşanan demokratik gelişmelerle birlikte Türkiye’de başlayan liberalleşmenin sonucunda, “*teorik olarak*” kapitalizmin gelişeceğini yazmaktadır. Bu ise doğallığında sınıflar arasındaki çelişkilerin artmasına neden olacaktır. Sonrasında ise “*proletarya mecburen güçlenecek ve içtimai inkılap mecbur*” olacaktır (Hikmet, 1946).

Gün dergisinde ilerlemeci bir anlayışla ele alınan sosyalizm üzerine, Hasan Tanrıkut’un yazılarıyla yoğunlaştığı görülmektedir. Sosyalizmi, “*halk kütlelerini istismarcı burjuvazinin ekonomik istibdadından kurtarmak gayesiyle güdülen mücadele ve taktikler...*” olarak tanımlayan Tanrıkut’a göre, bu amaca ulaşmayı hedefleyen “her hareket kendiliğinden sosyalisttir.” Tanrıkut’un, sosyalizmi oldukça geniş bir şekilde ele alması, TSP’nin ideolojik olarak TKP/TSEKP çizgisiyle ayrışması ile ilgili olarak değerlendirilebilir. Nitekim yine Tanrıkut tarafından yapılan “*Marksizm... şu ya da bu memleketin şartlarına tabi hususi bir mücadele tarzı değil, fakat her memleketin şartlarına göre, tecmiz edilerek beliren ve bu sebepten dolayı realist olan bir mücadele metodudur*” (Tanrıkut, 1946a) tespiti, açık olarak söylenmese de bir Sovyet eleştirisi barındırmaktadır ve TSP’nin geliştirmek istediği yerli sosyalizm tartışmasından bağımsız değildir.

Gün dergisinde, Hasan Tanrıkut’un sosyalizm üzerine yaptığı bu değerlendirmeler dışında TSP’nin sosyalizm anlayışında özgün olan taraf ise Esat Adil’in yazılarında izi sürülebilecek olan yerli sosyalizm anlayışıdır. Esat Adil’in **Gün** dergisinde bu konuda yayınlanan en önemli yazısı, ‘Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı’ başlıklı makaledir. Esat Adil, TSP programını okuyan birçok kişinin, programda milliyetçilik ilkesini gördüklerinde hayrete düştüğünü ve bu durumu kendilerine ilettiğini, bu sebeple konuyu açıklama ihtiyacı duyduğunu belirtmektedir. Adil’e göre, Marksizm hiç bir zaman millet kavramını inkar etmemiştir ve bu kavramı “*saçma sapan*” tariflerden kurtaran bizzat Marksizm’in kendisidir. Millet kavramı, Marksizm’in “*kabul ettiği yegane kutsal*” kavramdır. Adil, bir sosyalistin aynı zamanda milliyetçi olmasına şaşırانların, sosyalizmi yeteri kadar bilmediğini söylemektedir. Esat Adil’in milliyetçilik fikri, sosyalizmin her milletin kendi sınırları içinde bağımsız olması ve her milletin diğeri tarafından dokunulmazlığa sahip olduğu ilkesine dayanmaktadır. Benzer şekilde, milletlerin her türlü kaynak ve zenginlikten eşit şekilde faydalanması da milliyetçilik anlayışının temelini

teşkil etmektedir. Milleti gerçek ve yüksek varlığı içinde kabul eden, onu kendi milli bünyesi içinde hür gelişmeye tabi tutmak isteyen Marksizm'dir (Adil 1946a).

Hasan Tanrıkut'un tartışmaları ve Esat Adil'in bu yazısıyla birlikte, TSP'nin TKP/TSEKP'den farklı bir sosyalist çizgiye sahip olduğuna, Mehmet Ali Aybar'ın 'Yeni Dünya' adlı yazısı da örnek olarak gösterilebilir. Özgür Gökmen'in de belirttiği gibi Mehmet Ali Aybar'ın yazısı, TSP'nin 'milli' ve 'bağımsız' kimliğinin en önemli örneklerinden birisidir (Gökmen, 1998: 174). Aybar, yaşanan koşullarda bütün dünyanın büyük bir değişim içinde olduğunu ve aynı zamanda zorluklarla karşılaşılrsa da sosyalizme doğru gitmekte olduğunu yazmaktadır. Bu noktada Aybar'ın sorduğu soru TSP çizgisinin de cevabını aradığı sorudur, *"Şu halde acaba Yeni Dünya Sovyet Dünyası örmeği üzerine kurulmuş bir dünya mı olacaktır? Zannetmiyorum. Sovyetizm sosyalizmin gerçekleşen bir şeklidir, fakat gerçekleşebilecek tek şekli değildir"* (Aybar, 1946).

Ancak kanımızca TSP'nin TKP geleneğinin dışında bir parti olduğuna ilişkin en açık yazı Gerçek gazetesinde Behçet Atılğan³ tarafından kaleme alınmıştır. Atılğan'ın bu makalesi bir kaç açıdan önemlidir. Atılğan, TSP'nin program ve tüzüğünün dikkatle incelendiğinde, Türkiye Sosyalist Partisi (1919), Osmanlı Sosyalist Partisi (1910), Türk Sosyal Demokrat Partisi (1946) ve benzerlerinden ayrıldığının görüleceğini söyleyerek, partinin bir taraftan *"milli sosyalist"* hareketlerin diğer taraftan uluslararası işçi hareketinin sentezine dayandığını ve bunların *"tarihi varisi"* olma iddiasını taşıdığını belirtmektedir. Atılğan'a göre, bu anlamıyla TSP, tamamen *"milli bir karakter"* taşımaktadır. Atılğan sonrasında, TSP'nin tarihsel olarak Şinasi Efendi, Ali Suavi Efendi ve Nüzhet Sabit'i birer aşama olarak kabul ettiğini ve *"onlara layık"* bir takipçi olmayı vaat ettiğini belirtmektedir. Atılğan'ın TSP'nin tarihsel referansları noktasında ele aldığı isimler, Tanzimat aydınları ve Jön-Türk geleneğinin önemli isimleridir. Bu yazı, TSP'nin TKP geleneğini sahiplenmemesinin ötesinde, kendi köklerini Jön-Türk aydınlanmacı çizgisinde bulması ve 'millici' olarak tanımlaması açısından önemlidir. Atılğan, TSP'nin Türkiye emekçi sınıfının milli kuvvetlerine dayandığını, gücünü ve sağlamlığını kendi milli şartları içinde tamamıyla milli bir mesele olarak ele aldığını ve partinin bu noktada radikal sosyalistlerden ayrıldığını belirtmektedir. Atılğan'ın radikal sosyalistler olarak tanımlandığı kesimin ise TKP/TSEKP olduğu kuşkusuzdur (Atılğan, 1946).

TSP tarafından bu dönemde TSEKP'ye yöneltilen eleştiri, teorik olmaktan çok pratik düzeylere işaret etmektedir. “*Maceracı olmak*”, “*realiteyi görmemek*” ve Türk toplumunun gerçeklerini dikkate almamak düzeyinde dillendirilen bu eleştiri, iki taraf arasındaki ideolojik/teorik farklılıklara herhangi bir açıklama getirmemektedir. Ancak kanımızca TSP'nin bu türden eleştirileri, 1946'nın TSEKP'sinden ziyade TKP'ye yöneliktir. 1946 yılında henüz TSP ve TSEKP, örgütsel/siyasal/sendikal zeminlerde hemen hemen aynı düzeylere sahiptirler ve iki taraf arasındaki mesele yalnızca içinde bulunulan güne ait değildir. Örneğin Esat Adil, “*Türk milletinin varlığını inkılapçı formüller, inkılapçı formülleri de kendi milli ve öz realitemize göre ayarlamadıkça yapıcı yaratıcı gayretlerimizi boşuna harcamaktan başka bir şey yapmış sayılmayız*” demektedir. Esat Adil, “*zaman ve şeriatı gözetmeksizin ileri formül şövalyeciliği*” olarak ifade ettiği hareket tarzının, ülkede inkılapçılığı yurt ve millet düşmanlığı olarak göstermek isteyenlerin propagandalarına malzeme olduğunu söylemektedir. Adil bu noktada, “*gerçek Marksistleri... milletini ve yurdunu herkesten çok seven, ondan daha mukaddes bir varlık tanımayan, millet hakimiyeti uğruna her şeyini ve hayatını harcamakta tereddüt göstermeyen halk çocukları*” olarak tanımlamaktadır. Esat Adil'e göre, asıl mesele demokrat ve gerçek Marksistlerle, sahte, zevzek, bozguncu ve yıkıcı solcuların arasında olandır (Adil, 1946b).

TSEKP'nin kurulmasının hemen ardından, TSP'nin etkinliğini kırarak şekilde sendikal alanda örgütlenmeye başlaması ile iki parti arasında siyasal alanda var olan rekabetin sendikalar üzerinden devam ettiği görülmektedir. TSEKP tarafından kurulan sendikalara üye olan işçilerin kısa süre sonra partiye de üye olmaları, Esat Adil'in sendika-siyasi parti ilişkisi çerçevesinde TSEKP'yi eleştirmesine neden olmuştur. İçinde bulunulan dönemde işçi sınıfını birleştirmeye dönük çabaların yanı sıra, “*karşı-devrimci*” yöntemler kullanarak, isteyerek ya da istemeyerek bu birleşmeyi geciktirici faaliyet içinde olanların da olduğunu yazan Adil, “*çayı görmeden paçalarını sıvayan, hedefe olan mesafeyi ayarlamaksızın... koşturaya başlayan bir takım gayretkeşler*”in sadece kuvvet kaybına neden olduklarını söylemektedir. Esat Adil'e göre, işçi sınıfının içinde bulunduğu koşullarda onu ilk önce demokrasi alanında toplamak mümkün olabilir. Bu demokratik alan ise meslek birlikleri yani sendikalardır. İşçi sınıfı, inkılapçı bir siyasi eğitim ve terbiyeye geçmeden önce kendi ortak çıkar bilinci içinde, inkılapçı meslek talim ve terbiyesine tabi tutulmalıdır. Sınıfın ilk görevi kendi içinde birlik, ikinci görevi diğer emekçi halk kesimleriyle ittifak yapmaktır (Adil, 1946c). Esat Adil aynı zamanda TSEKP'nin sendikal örgütlenmesini “*tepeden inme*”, “*teşkilatlanmayı zorlaştırıcı ve işçi sınıfını parçalayıcı*” olarak görmektedir. Adil'e göre,

aynı işkolunda her şehirde bağımsız sendikalar kurmak üzerine şekillenen TSEKP'nin sendikal örgütlenmesi, yanlış ve zararlı olmakla birlikte içinden çıkılmaz bir kargaşa meydana getirecektir. Bir taraftan aynı iş kolunda ve şehirlerde örgütlenen sendikaların bir birlik oluşturması diğer taraftan aynı şehirde çeşitli işkollarının şehir bazlı birlik oluşturmaları “*abesle iştigaldir*” (Adil, 1946d).

Mustafa Böklüce de sendikal mücadele devam ederken, “*sağdan ve soldan bazı aksak çıkışlar*”ın gerçekleştiğini yazmaktadır. Böklüce'nin sağdan gelen aksak çıkıştan kastı Türkiye İşçi Dernekleri'dir.⁴ Böklüce'nin, soldan gelen aksaklık olarak tanımladığı çıkış ise TSEKP tarafından örgütlenen sendikalar. Böklüce'ye göre bu girişimler, “*tepeden inme ve despot bir karakter*” taşımaktadırlar ve bu nedenle anti-demokratik örgütlenmelerdir. Demokratik olan yöntem ise TSP'nin izlediği ve bütün üretim alanlarında aynı işkolundaki işçilerin kuracağı sendikaların yan yana gelmesiyle oluşacak bir konfederasyona dayanan modeldir. Ancak bu yöntemle, sendikalar aşağıdan yukarıya demokratik olarak örgütlenebilecek ve temsiliyette adalet sağlanabilecektir (Böklüce, 1946a).

Mustafa Böklüce, TSP programı üzerine yazdığı bir diğer yazısında, TSEKP'ye yönelik eleştirilerini devam ettirecektir. TSP'nin, “*taktik değil stratejik*” bir programa sahip olduğunu belirten Böklüce'nin yazısında dikkat çeken nokta, özel mülkiyet konusundaki vurgulardır. Böklüce, başkalarının sömürülmesine yol açmayan her türlü özel mülkiyetin bir hak ve kendileri açısından “*mukaddes*” olduğunu söylemektedir. Ancak geniş işçi ve köylü kesimlerinin sömürülmesinin önüne geçilmesi için toprak ve fabrikalarda ortak/toplumsal mülkiyet sağlanması da bir zorunluluktur. Özel mülkiyet konusundaki bu değerlendirmeler, TSP'nin Batı tipi bir sol kitle partisi olduğu yönündeki tespitlere kısmen de olsa bir haklılık kazandırmaktadır. Böklüce'nin yazısındaki, “*Gelgelelim bizi, emperyalizmin temposuna ayak uyduran oportünist sosyalistlere benzeten goşistlerde hepten aldanyorlar. Biz sosyalist maskesi takarak inkılapçı kitleleri yolundan saptırmak isteyen sosyalist taslaklarını, kalpazan sosyalistler olarak adlandırıyoruz*” şeklindeki eleştirileri, TSEKP ile olan rekabetin ve tartışma dilinin giderek sertleştiğini göstermektedir (Böklüce 1946b).

TSP çevresi, Tan baskını sonrasında yaşanan kırılmaya rağmen DP'ye TSEKP'den daha yakın durmaktadır. Bu eğilim, DP'nin programatik olarak liberal ve özgürlükçü bir çizgide durmasıyla olduğu kadar, TSP'nin savunduğu sosyalizm anlayışıyla da ilgilidir. Bu çevre, bir burjuva iktidarını Türkiye'de

sosyalizmin gerçekleşebilmesi için zorunlu bir süreç olarak görmekte ve DP'yi bu çerçevede değerlendirmektedir. TSP'nin 1946 seçimlerindeki politik eğilimi, bu durumu göstermektedir. Parti, 1946 seçimlerini anti-demokratik kanunları gerekçe göstererek boykot etmiştir. Esat Adil bu konuda;

“Bugünkü gayri müsait şartlar altında seçime iştirak etmek sureti ile işledikleri hatanın farkında olmadan müşterek bir muhalefet cephesi kurmayı bile hodbince sebeplerden dolayı reddeden burjuva partilerinin, Cumhuriyet Halk Partisi’nin ekmeğine nasıl bol bol tereyağı sürdüklerini, demokrasinin gelişmesine nasıl engel olduklarını hadiseler pek çabuk ispat edecektir”

şeklinde yazmaktadır (Adil, 1946e). TSP'nin seçimlere ilişkin tavrında, boykotun yanı sıra Esat Adil'in yazısında bahsettiği tüm muhalefet partilerinin ortak bir cephede birleşmesi önerisi önemli bir yer tutmaktadır. Bu öneri seçim süreci boyunca dile getirilecek, seçim sonrasında CHP'nin seçimlerde hile yaptığı iddialarına karşı da tekrarlanacaktır. Bu çağrının esas muhatabının DP olması, TSP çevresinin muhalefetin ortak cephesi fikrini sadece seçimlerle ilgi düşünmediğini, tek parti dönemi sonrası demokratik adımların devam ettirilmesini amaçlayan geniş bir demokrasi cephesi olarak tasarladığını söylemek mümkündür. Esat Adil'in yazısından iki gün sonra, TSP bir bildiri yayınlarak seçimlere katılmayacağını açıklamıştır. Esat Adil'in yazısında bahsedilen, muhalefetin ortak cephesi de bildiride daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. TSP'nin öngördüğü ortak cephe, tüm muhalefet partilerinin ortak bir kararla seçimlere katılmama kararı vererek, CHP'nin hem ulusal hem de uluslararası kamuoyunda güç duruma düşürülmesi ve meşruiyetinin sorgulanmasını sağlamak üzerine kurgulanmaktadır ve bu şekilde CHP'nin demokratik düzenlemeler yapmaya zorlanması hedeflenmektedir (Gerçek, 1946b). Seçimler sonrasında Esat Adil, TSP ve diğer tüm partilerin ortaklığıyla CHP'ye karşı bir demokrasi cephesi kurulması çağrısını yineleyecektir. Adil, özellikle DP'ye seslenmekte ve DP'nin seçim sonuçlarını kabullenmesine ihtimal vermediğini, aksi durumda halk nezdindeki tüm prestijini kaybedeceğini söylemektedir (Gerçek, 1946c).

Ancak TSP'nin bu yaklaşımının DP'ye dönük bir açık desteğe dönüştüğünün söylenmesi mümkün değildir. TSP, 1946 yılındaki yayınlarında DP'yi sınıfsal konumlanışı nedeniyle eleştirmiştir. Hasan Tanrıku't'un, Fuat Köprülü'nün, Türkiye'de sınıfların ve sınıf mücadelesinin bulunmadığı, bu mücadeleyi verenlere yer olmadığı şeklindeki açıklaması üzerine kaleme aldığı yazının başlığı olan 'Demokrasiden Demagojiye' belirlemesi, solun o dönem DP'ye

ilişkin yaklaşımını açık şekilde özetlemektedir. Tanrıkut, Köprülü ve onun temsil ettiği siyasal çizgiyi, ideolojik karakteri olmayan ve bu nedenle havada gezen bir gösteriden ibaret olarak tanımlamaktadır ve bu muhalefet artık CHP'den bile daha geri bir noktaya düşmüştür (Tanrıkut, 1946a). Tanrıkut, çok partili sisteme geçiş sürecini egemen sınıf içinde burjuvalaşan zümrenin silahlı hâkimiyetten ekonomik hâkimiyete, burjuva diktatörlüğünden burjuva demokrasisine geçiş olarak değerlendirmektedir. Tanrıkut'a göre DP ise diktatörlüğünü devam ettirme eğiliminde olan CHP'ye karşı güçlenen burjuvazinin başkaldırısı olmuştur (Tanrıkut, 1946b).

Esat Adil de Fuat Köprülü'nün aynı açıklamalarını konu edinen yazısında, *“Eğer sınıf mücadelesi yapmak isteyenlere Türkiye’de yer yoksa sayın profesörün de derhal Türkiye’yi terk etmesi icap eder. Çünkü kendisinin de partisinin de yürüttüğü dava, sınıf mücadelesi davasıdır. Onlar, bu memlekette varlıklı sınıfın, büyük toprak ve sermaye sahiplerinin menfaatini korumaktadır”* değerlendirmesini yapmaktadır. DP’yi köylerde ve şehirlerde desteklemiş milyonlarca yoksula karşı, Köprülü’nün *“şükrangüzarlığı”* ve *“demokratlığı”*nın hayret verici olduğunu belirten Esat Adil, aynı zamanda Köprülü’nün ‘aydın’ kimliğini eleştirmektedir. Bu noktada, Köprülü’yü *“varlıklı sınıfın temsilcisi”* olarak gören Adil, sınıfın ancak kendi içinden çıkaracağı aydınlar ile mücadelesini yürütebileceğini söylemektedir (Adil 1946f).

TSP’ye ilişkin doğru bir yaklaşım geliştirebilmek için partinin 1946 ve 1950 dönemlerinin ayrı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. TSP’nin 1946’da özellikle örgütlediği sendikalar aracılığıyla işçi hareketine daha yakın bir çizgidedir. TSP, sahip olduğu sosyalizm anlayışı gereği burjuvaziye ve DP’ye olan yaklaşımına rağmen yayın organlarındaki eleştirilerden görülebileceği üzere kurumsal olarak DP’yi destekleyen bir noktada olmamıştır. 16 Aralık 1946’da kapatılana kadar kendisini bir sınıf partisi olarak tanımlamış ve sınıf hareketini örgütlemiştir.

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi

Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, TSP’nin kurulmasından 1 ay sonra 19 Haziran 1946’da Şefik Hüsnü, Fuad Bilge, İstefo Papadopoulos, Ragıp Vardar, Hâbil Amado, Aydın Vatan, Haraç Akman ve Muntekim Özmen tarafından kuruldu (İleri, 2004: 63). TSEKP, bir emekçi iktidarı perspektifiyle, emekçi kitleleri örgütleyerek sosyalist bir topluma geçiş şartlarını yaratmayı hedeflemektedir (Atılğan, 2008: 671). Parti programında, yakın ve uzak hedefler ayrı ayrı sıralanmıştır. Programın üçüncü maddesine göre partinin

yakın görevleri, sosyalist toplumun kurulmasını sağlayacak ekonomik halk devletçiliğinin gerçekleştirilmesi, devletin ekonomik politikasının ve faaliyetinin emekçi yığınlar tarafından düzenli olarak denetlenmesi, böylece Türkiye’de sosyalizmin kurulmasına doğru yönelen demokratik bir emekçiler rejimi uygulanmasıdır. Partinin faaliyet programının ikinci maddesinde tanımlanan uzak gayelere göre, emekçi halkın sömürülmesine son verilecek, büyük üretim araçları millileştirilecek, demokratik sosyalizm rejimi kurularak bütün vatandaşlara yüksek bir yaşama seviyesi sağlanacaktı (İleri, 2004: 81). Partinin yayın organları **Sendika** gazetesi, **Söz** ve **Yığın** dergileridir.

TSEKP’nin siyasal örgütlenmesi, TSP’ye oranla çok daha yaygın biçimde gerçekleşmiştir. Güzel, partinin siyasal örgütlenmesinde işçilere, emekçilere öncelik tanımaya özen gösterdiğini ve onlara yöneticilik ve sorumluluk vermeye çalıştığını aktarmaktadır. Parti, İstanbul’un dışında Ankara, Balıkesir, Trabzon, Mersin, Erzurum, Adana, İzmir, Gaziantep, Samsun ve İzmit’te şubeler açmıştır. Kanımızca TSEKP’nin hem parti hem de sendikal örgütlenmesinin yaygınlığındaki temel etmen, yaşanan ayrışmada TKP kadrolarının önemli bir bölümünün bu partiden yana tavır almalarıdır. TSEKP, sendikal alanda da TSP’den daha sonra örgütlenmeye başlamasına rağmen kısa sürede yaygın bir işçi örgütlenmesi gerçekleştirecektir. Güzel’e göre, TSEKP kendi kuruluşundan önce Ferit Kalmuk üzerinden İstanbul İşçi Sendikaları Birliği için çalışmalara başlamıştır (Güzel, 2016:147). Bilal Şen, TSEKP’nin örgütlendiği illerde 30 kadar işçi sendikası, İstanbul İşçi Kulübü ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği’nin yanında 5 tane İşçi Sendikaları Birliği kurduğunu belirtmektedir. Şen’e göre, parti sadece İstanbul’da bu sendikalara 10.000 işçiyi örgütlemeyi başarmıştır (Şen, 1994: 88).

TSEKP’nin yayın organları arasında, esas olarak doğrudan bir işçi gazetesi görünümünde olan Sendika gazetesi, işçi basınının önemli örneklerinden birisidir. TSEKP 1946 yılında gelişen sendikal hareketi, *“uzun yıllar süren tek parti hakimiyetinin etrafa saldırdığı korku ve yasaklara rağmen ekilmiş olan işçi hareketinin tohumları”* olarak görmektedir. Özellikle TSP ile sendikalar üzerinden yaşanan gerilimin yüksek olduğu dönemlerde ve TSEKP kadrolarının/fikrinin TSP’den ayrımının vurgulanmak istendiği noktalarda, *“...Biz sendikalistler çeyrek asra yakın mazisi olan şuurlu bir hareketin temiz evlatlarıyız”* ya da *“...uzun çalışmaların ve birikmiş yirmi beş senelik tecrübenin bize öğrettikleri”* türünden TKP geleneğine göndermeler yapıldığı görülmektedir. TSP’nin, TSEKP’ye getirdiği temel eleştirinin, ‘maceracı olmak’ ya da ‘realiteyi görmemek’ olduğunu belirtmiştik. TSEKP ise yayınlarında, TSP karşısında siyasal geçmişine vurgu yaparak TKP’nin

25 yıllık mücadele birikimini sahiplenmekte ve bu birikim üzerinden kendisini, hem sosyalist hareketin hem de işçi hareketinin tek temsilcisi olarak görmektedir.

Gazetenin ilk sayısındaki başyazı, bir taraftan gazetenin çıkış amacını ve TSEKP'nin sendikal modelini açıklarken, diğer yandan TSP ve onun sendikal örgütlenmelerine eleştiriler içermektedir. Yazıda sendikal alanda 20 yıllık durgunluğun sonrasında yeni bir döneme girildiği belirtilerek, bu yeni dönemin ayırt edici özelliğinin yeni kurulan sendikalarda, *“doğrudan doğruya emekçi tabakalarıyla daimi temas halinde çalışmak ve işletmelerle sıkı bir tarzda bağlı kalmak kaygusunun hakim olması”* olduğu ifade edilmektedir. Bu cümleler, TSEKP'nin sendikal yaklaşımının köşe taşlarını da oluşturmaktadır. TSEKP, TSP'den farklı olarak Türkiye çapında değil sanayi ve işletme şubelerinde sendikalaşmayı savunmaktadır. TSEKP, TSP'nin Türkiye çapında sendikalar kurmasını, kendileriyle henüz sağlıklı ilişkiler kurulmamış büyük işçi kitlelerini temsil etme cüretini göstermesi bakımından bir heves, hatta hastalık olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada TSP'ye yönelik eleştiri, *“işe temelden değil çatıdan başlamak”* olarak ifade edilmekte ve bunun burjuva partilerinin yaklaşımı olduğu yazılmaktadır. Alternatif olarak önerilen model ise şimdilik büyük şehirlerde üretim, işletme ve meslek bazlı sendikaların kurulmasıdır. Bu sendikaların şehir sendikalar birliklerinde bir araya gelmesi, bu birliklerin ve Türkiye çapında kurulacak sendika federasyonlarının yan yana gelmesiyle de Türkiye Sendikalar Konfederasyonu'nun kurulmasının gerektiği söylenmektedir (Sendikacı, 1946a)⁵.

Siyasi partiler ve sendikalar ilişkisi üzerine yazılan başka bir yazıda, TSEKP'nin sendikalar ve işçi sınıfıyla olan ilişkisi daha ayrıntılı olarak açıklanmaya çalışılmış ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin yayınladığı, 'Bize Göre Görüşler' adlı broşür üzerinden, siyasi parti-sendika ilişkisi tartışılmıştır. Broşürde, sendikaların siyasi partilere ilişkin değerlendirmesinde ölçünün, *“filiyatta emekçiler sınıfı faydasına ne gibi faaliyetlerde bulunacakları”* olduğu belirtilmektedir. Siyasi partilerin, sınıfların dışında düşünülmesi mümkün değildir ve bu noktada sendikalar, hizmetinde bulundukları sınıfın çıkarlarını savunan ve *“hakiki sosyalizmi gerçekleştirmek”* isteyen *“emekçi partisiyle işbirliği yapmaya ve icabında onu desteklemeye mecburdurlar.”* Yazıda, kasten *“emekçi partisi”* tabirinin kullanıldığı ve birden fazla emekçi partisinin olamayacağının aşikâr olduğu belirtilmektedir. Burada kastedilen *“fazlalık”*ın ise TSP olduğu kuşkusuzdur ve *“takındıkları ad itiraf edemeyecekleri bir takım gayeleri gizlemeye maskedir”* denilmektedir. Yaşanan dört-beş aylık süreç sonunda;

“...şaşırtıcı kaynaşmalardan mahiyeti meşkül (şüpheli) teşebbüslerden sonra emekçiler sınıfının öz koruyucusu ve siyasi kılavuzunu ödevini görecek hakiki sosyalizmi temsil eden bir inkılapçı partinin süratle gelişmekte olduğu ve planlı ve sistemli çabalarıyla emekçi kitlenin güven ve sevgisini kazanmak yolunu tuttuğu meydana çıkmıştır. Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, üzerine aldığı şerefli vazifeyi yapmakta kol ve kafa emekçilerinin şuurunu siyasi savaş rotasını aydınlatan bir meşale rolünü oynamakta devam ettiği müddetçe, gittikçe daha ziyade sendikacıların da partisi olacak sendikaların daha ziyade iktisadi, partilerin daha ziyade siyasi mücadeleleri –Büyük sosyalizm nazariyecisinin, geçen haftaki makalemizde yorumladığımız fikirlerine uygun bir tarzda- birbirlerini tamamlayarak emekçi halkın sömürülmekten ve sömürme sisteminden kurtuluşunu çabuklaştıracaktır.”

denilmektedir (Kalmuk, 1946).

Sendika gazetesinde yukarıdaki fazlalık vurgusundan anlaşılabilceği üzere TSP’ye ilişkin eleştiriler, bu partinin emekçi kitleler arasında bir kafa karışıklığına yol açtığı ancak kısa sürede bu durumun ortadan kalktığı noktasındadır. TSP’nin daha erken kurulmuş olması ve sendikaları TSEKP’den önce kurmaya başlaması, bu kafa karışıklığının sebebidir. Bu konuda, “memleket ölçüsünde sendika kurma hevesi (hatta hastalığı da diyebiliriz) büsbütün geçmemişse bile yatışmak üzeredir... bunların projelerini ciddiye alan ve beraberinde hayal peşinde didinmekte fayda görenler kalmamış denilebilecek kadar azdır” denilmektedir. Sendika gazetesinde TSP’nin konulduğu yer, “zaman zaman oportünist faaliyetine rağmen az çok inkılapçı bir karakter taşıyan Amale Teali Cemiyeti ” ile aynıdır;

“Maatteessüf bu günde bu çeşit bazı teşebbüslerle karşılaşmaktan çok üzülüyoruz. Karşı sınıf karına bocalamalara, sendelemelere ve netice olarak da kıymetli bir zaman kaybına sebep olmaktan başka bir şeye yaramayan bu gelişigüzel ve ya kötü maksat mahsulü teşebbüsler umumi akışa nispetle, lafi edilmeye değmeyecek kadar zayıf ve tesirsizdir. Bugün artık emekçiler derme çatma tekliflere kulak asmıyor; ehliyetleri ve dürüstlükleri hakkında, iş sahasında müspet bir kanaat edinmedikçe kendilerine yol göstermek iddiasında olanlara yüz vermiyor” (Sendikacı, 1946a).

Sendika gazetesi çıktığı sıralarda TSEKP, geç kurulmasından kaynaklanan bu dezavantajı ortadan kaldırmış ve hem siyasal örgütlenme hem de sendikalar

alanında çok daha etkin bir durumdadır. Kimi yerlerde, TSP'nin örgütlemiş olduğu sendikalarda dahi TSEKP kendi ağırlığını hissettirmeyi başarmıştır. TSP'li Behçet Atılğan da, TSEKP'nin “*sendikal atılımı*” ile TSP'nin bu alanda önüne geçtiğinden bahsetmektedir (Akar, 1989: 88-89). TSEKP'nin, sendikal alanda TSP'nin etkisini bu denli kırabilmesinde, eski TKP kadrolarının etkili olduğu düşünülebilir. Yaşanan bölünmede, bu ilişkilerin birçoğu TKP/TSEKP'yi tercih etmişler ve partinin sendikal faaliyetine önemli katkılarılar yapmışlardır. Ayrıca TSEKP'nin sendikal modelinin daha yerel ve işçilerle daha doğrudan kurulan bağlar üzerine şekillenmesi de kuşkusuz bu durumun açığa çıkmasında etkilidir.

Gazetenin 14 Aralık 1946 tarihli sayısında yayınlanan bir yazıda, son günlerde emekçilerin davasına karşı toplumun şüphe duymasına neden olacak yayınların arttığına dikkat çekilerek TSP daha ağıktan eleştirilmektedir;

“Son günlerin bazı neşriyatı, Türkiye emekçilerinin zaruri ve haklı istekler güden davasına karşı umumi efkarda şüpheler ve tereddütler uyanmasına sebep olacak bir mahiyet almaya başladı... işçi sınıfını en çok müteessir eden noktalardan biri de bu yolda neşriyatta bulunan dergilerde, sol olduğu iddiasında bulunan ve kendisini işçi sınıfının ana partisi sayan Türkiye Sosyalist Partisi mensuplarının da fikirlerini yaymakta oluşu vardır. Bu hareketleri teessüfle karşıladığımızı bildirmek zorunda kaldığımız için üzüntü duyuyoruz” (Sendika, 1946a).

Yazıda dikkat çeken bir diğer nokta, bu yayınların toplumda sendikalar üzerinde yarattığı kuşku ve şüphelerin doğuracağı “*anarşi havası içinde*”, emekçilerin hakları üzerinde yeni tehlikelerin oluşabileceğinin unutulmaması uyarısı yapılmasıdır. Dramatik biçimde, bu uyarının yapıldığı sayı gazetenin son sayısı olacaktır ve bahsedilen olası tehlikeler gerçekleşerek, tüm sendika ve yayınlarla birlikte **Sendika** gazetesi de, 16 Aralık 1946 operasyonuyla kapatılacaktır.

Sendika gazetesinde DP eleştirisinin oturduğu zemin sınıfsaldır ve amacı DP'nin sınıfsal karakterini ifşa ederek destek aldığı kabul edilen emekçi kitlelerin çıkarlarını savunmasının mümkün olmadığını kanıtlamaktır. TSEKP'ye göre DP ülkedeki sınıf meselesini inkar ederek kendisini işçi sınıfının düşmanı olarak ilan etmiştir (Sendika, 1946b). Örneğin, Celal Bayar'ın işçi sendikalarına dönük olarak söylediği, “*Biz sizin saadetinizi istiyoruz ve bunun sendikalarla, cemiyetlerle temin olacağına inanıyoruz.*”

Demokrat Parti'nin himayesinde, fakat işçilerin kendi ellerinde bir teşkilatları bulunmasını istiyoruz” sözleri, “*bağımlı sendika arzusu, dernekçiliğin yeni bir tezahürü*” olarak değerlendirilmekte ve DP'nin sendikalara yaklaşımının CHP ile aynılaştığı ima edilmektedir. DP, esas kitlesini teşkil eden yoksul köylü ve işçi sınıfı ile tezat içerisindedir ve işçi sınıfıyla tek ilgisi sandıkta alacağı oylardan ibarettir. DP kendisine oy veren işçileri değil, “*zengin tüccarları, bankacıları ve çift çubuk sahibi toprak ağalarını müdafaa edecektir*”. Yazının sonunda ise DP'nin esas kitlesini oluşturan yoksul halk kitlelerinin fikirleri ile DP yöneticilerinin beyanları arasında ciddi bir uçurum olduğu ve özellikle DP'nin yerel teşkilatlarında gerçekleştirilen kongrelerde, bu uçurum çeşitli gerginliklere de neden olduğu belirtilmektedir (Altan, 1946). Benzer şekilde Samet Ağaoğlu'nun ‘Sınıf Esası Üzerine Mesleki Teşkilat’ başlıklı **Vatan** gazetesinde yayımlanan makalesi üzerine yayınlanan yazıda, Ağaoğlu'nun bağımsız sendikaları “*faşist meslek teşekkülleri*” haline getirmeye çalışarak, “*işçi sınıfının düşmanı*” olarak yeniden sahneye çıktığı belirtilmektedir (Sendikacı, 1946b).

TSEKP ve TSP'nin DP'nin sınıfsal konumu ve işçi sınıfı karşısında aldığı pozisyon konusundaki eleştirilerinde örtüştükleri görülmektedir. Ancak TSEKP'nin DP'ye yaklaşımında TSP'den ayrılan durum, bu partinin 1945'teki demokrasi cephesi deneyiminin aksine 1946 sonrasında herhangi bir şekilde demokratik mücadele bir müttefik olarak görülmemesi olmuştur.

Kapatılma Kararları

1946 yılında solun bu hızlı yükselişi, iktidarı oldukça rahatsız ediyordu. Siyasal iktidarın rahatsız olduğu asıl meselenin, sosyalistlerin kurdukları siyasi partiler ya da çıkarılan yayınlar değil, sosyalist kadroların işçi kitleleriyle kurduğu ilişkiler olduğunu söylemek mümkündür. 1946 Operasyonu'nu iktidarın gelenekselleşen sosyalistleri tutuklama pratiği çerçevesinde değerlendirmek, meseleyi eksik olarak kavramak olacaktır. Siyasal iktidar, esas olarak kendi kontrolü dışında gelişen işçi hareketinin yaygınlığı karşısında ürkemektedir. 1946 Operasyonu öncesinde, bu işçi hareketini engellemek/kontrol altına almak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Sendika gazetesinin etkisini kırmak amacıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu desteğinde ve devletin denetiminde 23 Kasım 1946'da yayınlanmaya başlayan Türk İşçisi dergisi (Akkaya, 2010:150) ve 1947 Sendikalar Yasası bu anlamda okunmalıdır. Ancak işçi hareketinin tek başına bu önlemlerle kontrol altına alınmasının mümkün olmadığı görülünce, onun ‘siyasal özne’ ile bağı kesilmek istenmiştir.

TSP, TSEKP ve sendikaların yöneticileri 15 Aralık 1946 gecesi evlerinden ve iş yerlerinden gözaltına alınarak tutuklanırlar (Güzel, 2016: 337). 16 Aralık 1946 günü, İstanbul sıkıyönetim Komutanlığı'nın yayınladığı bildiriye göre, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ve Türkiye Sosyalist Partisi ve “*bu partiler veya onlardan aldıkları direktiflerle hareket eden kimseler tarafından kurulan ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare*” edilen sendikalarla, bunların üst kuruluşu İstanbul İşçi Sendikalar Birliği ve sosyal etkinlik birimi İstanbul İşçi Kulübü kapatılmıştır. Bu partilerle aynı doğrultudaki yayın organları **Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın** ve **Dost** gazete ve dergilerinin yayınlarına da son verilmiştir (Tevetoğlu, 1967: 561). Bu tutuklama ve kapatma kararları ile siyasal iktidar bir taraftan sosyalist hareketin işçi sınıfı ile bağ kurmasına büyük bir darbe vururken diğer taraftan sol kanadı olmayan bir ‘çok partili demokrasi’ arzuladığını açıkça ifade etmiştir.

Sonuç

Makalenin giriş bölümünde belirtildiği üzere, sosyalist hareket açısından, bu dönemi karakterize eden en önemli durum yasal zeminde siyaset yapma olanağının açığa çıkması ile birlikte harekette yaşanan bölünmedir. Döneme ilişkin anlatımların ortak noktası, partinin Esat Adil başkanlığında kurulması ve Hüsametdin Özdoğu ile Mustafa Börklüce'nin legale çıkarak parti çalışmalarında yer alması için bir mutabakatın oluştuğudur. Ancak parti kurulmadan önce yaşanan Tan baskını sonrası oluşan politik atmosfer, Esat Adil gibi TKP geleneğinden olmayan ve Mustafa Börklüce, Hüsametdin Özdoğu gibi parti içinde muhalif olarak bilinen isimleri TKP dışında bir sol merkez inşa etme fikrinde buluşturmuştur. Tan baskını ile iktidar bir şekilde yeni dönemde sol/sosyalist hareketin muhalefet yapabileceği sınırı çizmiş oluyordu. TKP içinde yer alan muhalifler, (tarihsel olarak uzun süreden beri devam eden çatışma ve anlaşmazlıklarla birlikte) Şefik Hüsnü yönetimindeki TKP'nin sekter ve dar grupçu hareket tarzı nedeniyle başlayan yeni döneme uyum sağlayamayacağını düşünmektedirler.

Esat Adil'i yeni bir parti kurma fikrine iten durumun ise yalnızca illegal TKP ve yasal parti ilişkisinin hukuksal ve politik düzeylerde sorun yaratacağını düşünmesi olmadığı açıktır. Sonuçta Adil, TSP'yi Hüsametdin Özdoğu ve Mustafa Börklüce gibi bilinen TKP kadrolarıyla birlikte kurmuştur. Bu noktada Esat Adil'in kendisini ayırttığı temel nokta yerli sosyalizm arayışıdır. Kanımızca 1946'da sosyalist hareketi bölen temel mesele, Esat Adil ve TSP çevresi tarafından dile getirilen bu yerli sosyalizm tartışmalarıdır. Bu tartışma ise esas olarak çok partili rejime geçişle birlikte artık kurumsal bir yapı ve önemli bir muhalefet odağı olarak açığa çıkan burjuvaziye ilişkin yaklaşımın

ne olması gerektiği ile ilgilidir ve DP'nin değerlendirilmesi, Türkiye'de sosyalizme geçiş sürecinde burjuvazinin ve gelişmiş bir kapitalizmin oynayacağı rol, işçi hareketi-siyasal parti ilişkisi gibi başlıkları içermektedir.

Döneme ilişkin yapılan değerlendirmelerde 1945 sonrası kurulmaya çalışılan demokrasi cephesine ilişkin faaliyetler referans gösterilerek TKP'nin de içinde olduğu çeşitli sol çevrelerin, DP'yi bir biçimiyle desteklediği şeklinde yaklaşımlara rastlamak mümkündür. Özellikle Serteller ile müstakbel DP kurucularının **Görüşler** dergisi ile somutlanan ilişkileri ve Mehmet Ali Aybar'ın DP listesinden bağımsız aday olması, DP'nin seçimlerde sol tarafından desteklendiği şekilde bir yanlış da yaratarak bu algıyı güçlendirmiştir. Kanımızca bu sorunlu değerlendirmenin temel olarak iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, sol metinlerde geçmiş değerlendirmesi yapılırken, bahsi geçen ilişkinin, daha çok bu gün içinde bulunan ideolojik/politik/örgütsel durumu savunma/meşruiyet kazandırma çabasıyla birlikte ele alınmasıdır. Bir diğer neden ise tarihsellik ve siyasal bağlamların önemsenmemesi, siyasal aktörlerin politik eğilimlerindeki sürekliliğin takip edilmemesi ve birkaç makale-yayın üzerinden yapılan değerlendirmelerdir. DP-sol ilişkisi, her şeyden önce dönem solunun TSP ve TSEKP gibi farklı dinamikler, farklı politik ve örgütsel eğilimler üzerine şekillenen bir çeşitliliğe sahip olduğu unutulmadan yapılmalıdır.

TKP, 1935 yılından itibaren -1940'lı yıllarda ırkçı/Turancı çevre ile mücadele içinde yoğunlaşacak biçimde ve Komintern kararlarına uygun olarak- bir demokrasi cephesinin olanaklarını aramak üzerine kurulu bir siyasal hat izlemektedir. TKP'nin bu siyasal hat üzerinde, müstakbel DP yöneticileri ile Meclis ve dönemin basınında CHP'den çok daha liberal içerikli tutumları üzerinden şekillenen bir yakınlaşması söz konusudur. Tek parti iktidarına karşı, yine aynı iktidarın içinden açığa çıkan muhalefetin olası bir müttefik olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Üstelik tek partili yapının uzantısı olarak devam ettirilen baskıcı siyasal ortamdan kurtulmak, sadece sol/sosyalist kadroların değil, bu dönemdeki tüm muhalefetin amacıdır. Bu ortak hedefin, farklı siyasal kamplar arasında bir birleşme durumu yaratması oldukça doğaldır. **Görüşler** dergisi ile somutlaşan bu ilişkinin daha çok Zekeriya ve Sabiha Sertel gibi TKP'li olmayan solcu isimler üzerinden gerçekleştiği de görülebilmektedir. Üstelik bu dönemde, Cami Baykurt, Mareşal Fevzi Çakmak ve Tevfik Rüştü Aras'ın da bir muhalefet partisinin olanaklarını aradığı ve tüm bu girişimlerin bir noktada iç içe geçtiğini makalemizde aktardık. Ancak tüm bu isimlerin DP'ye ilgisinin, bütünüyle TKP'nin bahsedilen siyasal hattı çerçevesinde olduğunu söylemek de gerçekçi değildir. Bu dönemde,

kimi noktalarda iç içe geçmesine rağmen, birbirinden bağımsız olarak ve DP'nin müstakbel kurucularını da kapsayan çeşitli parti girişimleri mevcuttur. Ancak TKP'nin, DP kurucuları ile bahsedilen siyasal hat eksenindeki politik yakınlaşması, henüz parti kurulmadan Tan baskını ile sonuçlanmıştır. Yani TKP'nin 'desteklediği' DP, henüz bir girişimdir ve doğal olarak birçok konuda siyasal eğilimleri/pratikleri açığa çıkmamış durumdadır. Tan baskını sonrasında DP yöneticilerinin sol karşısında aldığı tutum, TKP/TSEKP'nin bu çevreye ilişkin tavrını da değiştirmiştir. Tan baskını sonrasında, TKP/TSEKP'nin yayın organlarında, DP'nin siyasal/ideolojik pozisyonunu onaylayan ya da onu dönüştürmeyi hedefleyen herhangi bir yaklaşıma rastlanmamaktadır. Bu noktada özellikle **Sendika** gazetesindeki değerlendirmeler açıktır. Yalnızca 1945 yılında kurulmaya çalışılan demokratik cepheye ilişkin faaliyetler referans alınarak, bahsedilen bağlam ve tarihsellikten kopuk biçimde yapılan değerlendirmelerin DP-TKP ilişkisini doğru biçimde ele alması mümkün değildir.

TSP, TSEKP'ye benzer şekilde yayın organlarında DP'nin sınıfsal karakterini ifşa etmek ve yoksul kesimler için bir seçenek olmadığını açığa çıkarmak üzerine eleştirilerde bulunmuştur. TSP'nin bu noktada TSEKP'den ayrılan yaklaşımı bu eleştirilere rağmen DP'yi olası bir muhalefet ortağı olarak görmeye devam etmesi olmuştur. Özellikle 1946 seçim sürecinde DP'ye dönük yapılan ortak muhalefet cephesi çağrısı bu çerçevede okunmalıdır. TSP, DP'de ifadesini bulan burjuvazinin Türkiye'de iktidara gelmesi sürecini, sosyalizmin zorunlu -ve artık oldukça yakın- bir aşaması olarak değerlendirmektedir ve kendi politik hattını bu tespit üzerine şekillendirmiştir. Ancak çalışmada aktardığımız üzere bu durum seçimlerde ya da başka herhangi bir siyasal zeminde DP'ye dönük açık bir desteğe dönüşmemiştir.

TSEKP-TSP ayrılığında 1946 yılında yürütülen tartışmanın daha çok sendikal örgütlenme anlayışındaki farklılıklar üzerinden yürütüldüğü ve bölünmenin ideolojik karakterinin göz ardı edildiği görülmektedir. Partilerin ancak altı ay açık kalabildiği ve bu süre boyunca da siyasal örgütlenmeden ziyade yoğun bir sendikal faaliyet yürütüldüğü düşünüldüğünde bu durum oldukça doğaldır. Tartışmanın daha ideolojik bir zemine oturması ise ancak 1948 sonrasında olacaktır. 16 Aralık 1946 operasyonun da etkisiyle Esat Adil, TKP çevresini Türkiye'de sosyalizmin gelişmesinin önünde bir engel olarak görmeye başlamıştır. Bu süreçten sonra, Esat Adil'in yerli sosyalizm anlayışı çerçevesinde geliştirdiği eğilimler, bu çevreyi sosyalizmi bir sınıf hareketi olarak görmekten uzaklaştırmış ve burjuvazinin devrimci rolü üzerinden bir sosyalizm anlayışı kendi ağırlığını koymuştur. TSP'nin özellikle 1948

sonrasında, TKP çevresi ile yürüttüğü Marshall yardımı, yabancı sermaye ve Esat Adil'in ifadesiyle “sosyalistlerin ve burjuva inkılapçıların birliği” eksenindeki tartışmalar bu durumu açıkça göstermektedir. 14 Mayıs 1950’de DP’nin iktidara gelmesini bir tür burjuva devrimi olarak gören TSP, var olan işçi sınıfının hızla nicel ve nitel olarak güçlenerek sosyalizmi kuracağı beklentisine girmiştir. Ancak TSP’nin, DP’ye ilişkin beklentisi karşılık bulmayacaktır. DP, iktidarının ilk günlerinden itibaren, sol-sosyalist harekete karşı mücadeleye girişecek, 1951’de TKP’nin ardından TSP’de bir kez daha tasfiye edilecektir.

İncelenen dönem, Türkiye’de sol-sosyalist hareketin, yasal parti-sendika ve bunlar çerçevesinde çıkarılan yayınlar üzerinden, sınıf ilişkilerinin dönüştüğü/ yeniden yapılandığı ve buna bağlı olarak yeni siyasal konumlanmalar/imkanlar üreten bir süreç dahil olma ve onu dönüştürme çabasını ifade etmektedir. 1946 bölünmesi, çok partili yaşama geçiş sürecinde Türkiye sosyalist hareketinin gerek örgütsel gerek politik şekillenmesinde önemli etkileri olan bir kırılmadır. Bu makale 1946 bölünmesine ve Türkiye sosyalist hareketinin bahsi geçen tarihsel dönemine ilişkin yürütülecek tartışmalara bir perspektif sunmak amaçındadır.

DİPNOTLAR

- 1 1929 yılında Pavli adasında TKP içindeki muhalefet tarafından düzenlenen kongre sonrasında aralarında 1946 bölünmesinde önemli rol oynayan Mustafa Borklütçe’nin de bulunduğu muhalifler partiden ihraç edilecektir. 1929 yılında yaşanan bu kopuş, parti içinde etkilerini 1946 bölünmesine kadar hissettirecektir.
- 2 Sınıf esasına göre parti kurma yasağını kaldıran Cemiyetler Kanunu değişikliği 5 Haziran 1946’da Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. TSEKP ise 19 Haziran 1946’da kurulmuştur.
- 3 TSP’de önemi görevler üstlenen Behçet Atılğan, daha sonra Esat Adil’le yaşadığı problem nedeniyle partiden ayrılmıştır. Atılğan, Atilla Akar’la yaptığı görüşmede yaşanan ayrışmada Şefik Hüsnü’yü haklı bulduğunu ve Esat Adil’in Belçika sosyalizmine yakın olduğunu söylemiştir. (Akar, 1989: 86-87).
- 4 Bu dernekler, iki sosyalist partinin sendikal alanda geniş çaplı bir örgütlenmeye girişmesi üzerine, CHP’nin geliştirdiği bir karşı hamle olarak kurulmuşlardır

- 5 Sendika gazetesinde, ‘Sendikacı’ takma adıyla başyazılar Şefik Hüsnü tarafından yazılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adil, E. (1946a). “Sosyalistçe Millet ve Milliyet Anlayışı”, **Gün**, Sayı 24, 21 Eylül 1946.
- Adil, E. (1946b). “Realiteden Geçen İdeal”, **Gün**, Sayı 22, 15 Ağustos 1946.
- Adil, E. (1946c). “Yapıcılar Yıkıcılar”, **Gün**, Sayı 23, 21 Eylül 1946.
- Adil, E. (1946d). “Sendika Düşmanları”, **Gün**, Sayı 25, 6 Ekim 1946.
- Adil, E. (1946e). “Köylüyü Kaybeden Seçimi Kazanamaz”, **Gerçek**, Sayı 2, 8 Temmuz 1946.
- Adil, E. (1946f). “Demokrasiyi İnkâr Eden Bir Demokrat! Gerçekten Bihaber Bir Profesör”, **Gün**, Sayı 27, 20 Ekim 1946.
- Akar, A. (1989). **Bir Kuşağın Son Temsilcileri Eski Tüfek Sosyalistler**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Akkaya, Y. (2010). **Cumhuriyetin Hamalları İşçiler**, 1. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.
- Altan, A. (1946). “Demokrat Parti ve İşçi Sınıfı”, **Sendika**, Sayı 9, 26 Ekim 1946.
- Atılgan, B. (1946). “Türkiye Sosyalist Partisinin Programı” **Gerçek**, Sayı 2, 8 Temmuz 1946.
- Atılgan, G. (2007). **Behice Boran Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, 1. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.
- Atılgan, G. (2008). “Türkiye Sosyalist Hareketinde Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol Cilt 8** içinde (661-704) 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aybar, M. Ali. (2014). **Türkiye İşçi Partisi Tarihi**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınevi.

Aybar, M. Ali. (1946). “Yeni Dünya”, **Gün**, Sayı 2613 Eylül 1946.

Belge, M. (2008). “Türkiye’de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri”, Murat Gültekingil ve Tanıl Bora (Ed), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Tanzimat ve Meşruiyetin Birikimi Cilt 8** içinde (19-49), 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Belli, M. (1988). “TKP Üzerine”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkes, N. (1997). **Unutulan Yıllar**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2008). “Türkiye Solunda Faşizme Bakışlar”, Murat Gültekingil ve Tanıl Bora (Ed), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol Cilt 8** içinde (847-872), 2. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları.

Börklüce, M. (1946a). “Sendikaların Kuruluşu Münasebetiyle”, **Gün**, Sayı 23, 21 Eylül 1946.

Börklüce, M. (1946b). “Taktik Değil Strateji”, **Gün**, Sayı 28, 23 Kasım 1946.

Cantek, L. (2003). **Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelik, A. (2010). **Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)**, 1. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çetinkaya, D. / Doğan, M. Görkem. (2008). “TKP’nin Sosyalizmi (1920-1990)”, Murat Gültekingil ve Tanıl Bora (Ed), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Tanzimat ve Meşruiyetin Birikimi Cilt 8** içinde (275-338), 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirel, M. (2004). “Tek Partiden Çok partiye Geçiş Sırasında Bir Gazete: Yeni Dünya”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**, Cilt XXXV, Sayı 1.

Gerçek, (1946a). “Türkiye Sosyalist Partisi Vilayetlerde Teşkilata Başladı”, **Gerçek**, Sayı 8, 14 Temmuz 1946.

Gerçek, (1946b). “TSP Anti Demokratik ve Sistem ve Mevzuat Değişmedikçe Seçimler Girmiyor”, **Gerçek**, Sayı 4, 10 Temmuz 1946.

- Gerçek, (1946c). “Bütün Türk Demokratları Birleşiniz ”, **Gerçek**, Sayı 19, 25 Temmuz 1946.
- Gökmen, Ö. (2007). “Vesikalı Yakın Dönem Tarihimiz; Başbakan’a Bir Mektup Demokrat Parti ve Sol”, **Kebikeç**, Sayı 23.
- Gökmen, Ö. (2008). “Esat Adil Müstecaplıoğlu”, Murat Gültekingil ve Tanıl Bora (Ed), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol Cilt 8** içinde (940-948), 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökmen, Ö. (1998). “Çok-Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 78, İstanbul.
- Gün, (1946a). “Deniz İşçileri Sendikasının Açılışı Münasebetiyle”, **Gün**, Sayı 23, 21 Eylül 1946.
- Gün, (1946b). “İzmir Vilayet Şubesi”, **Gün**, Sayı 29, 30 Kasım 1946.
- Güzel, Ş. (2016). **İşçiler Örgütleniyor 1939-1950**, 1. Basım, İstanbul: TÜSTAV.
- Güzel, Ş. (1997). **Türk Usulü Demokrasi**, Ankara: Doruk Yayınları.
- Hikmet, F. (1946). “Emekçi Münevver Gözüyle Emperyalizm”, **Gün**, Sayı 23, 21 Eylül 1946.
- İleri, R. Nuri. (1976). **Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik**, 1. Basım, İstanbul: Anadolu Yayınları.
- İleri, R. Nuri. (2004). **Kırkl Yıllar-4 1947 TKP Davası**, 1. Basım, İstanbul: Tüstav.
- İleri, R. Nuri. (2006). **Kırkl Yıllar-5**, 1. Baskı, İstanbul: Tüstav.
- Kalmuk, F. (1946). “Siyasi Partiler Karşısında Sendikalar”, **Sendika**, Sayı 8, 19 Ekim 1946.
- Karaca, E. (1989). “Aldatıcı Bir Özgürlük Ortamında İki Sosyalist Parti”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 6**. İletişim Yayınları: İstanbul.

- Karaca, E. (1999). **Sintinenin Dibinde (TC'nin Hukuksal Öyküsü)** 1. Baskı, İstanbul: Gendaş Yayınevi.
- Karpat, K. (2010). **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2011). **Türk Siyasi Tarihi- Siyasal Sistemin Evrimi**, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Meriç, C. (2005). **Jurnal 2 – 1966-83**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mumcu, U. (1999). **Bir Uzun Yürüyüş**, Ankara: UMAG Vakfı Yayınları.
- Nesimi, A. (2008). **Yılların İçinden**, 1. Baskı, İstanbul: Nöbetçi Yayınevi.
- Sendika, (1946a). “Plansız Ölçüsüz Neşriyat”, **Sendika**, Sayı 1614 Aralık 1946.
- Sendika, (1946b). “Demokrat Parti İşçi Sınıfını İnkâr Ediyor”, **Sendika**, Sayı 7, 12 Ekim 1946.
- Sendikacı, (1946a). “Memleketimizde Sendikacılık”, **Sendika**, Sayı 1, 31 Ağustos 1946.
- Sendikacı, (1946b). “İşçi Sınıfının Tanınmış Düşmanlarından Ağaoğlu Yine Gayrete Geldi”, **Sendika**, Sayı 6, 5 Ekim 1946.
- Sayılgan, A. (1972). **Türkiye’de Sol Hareketler (1871-1972)**, 2. Baskı, İstanbul: Hareket Yayınları.
- Sertel, S. (1987). **Roman Gibi**, 1. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları.
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi** (1988), 1.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şen, B. (1994). “Türkiye Komünist Hareketinde Şefik Hüsnü’nün Yeri” Hasan Basri Gürses (haz), **Şefik Hüsnü Yazıları Yaşamı Yoldaşları** içinde, İstanbul: Sosyalist Yayınlar.

- Şişmanov, D. (1978). **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi**, 1. Basım, İstanbul: Belge Yayınları.
- Tanrıkut, H. (1946a). “Demokrasiden Demagojiye”, **Gün**, Sayı 28, 23 Kasım 1946.
- Tanrıkut, H. (1946b). “Eğitim Alanında Rivayet Edilen Değişiklik Münasebetiyle”, **Gün**, Sayı 23, 21 Eylül 1946.
- T.C. Resmi Gazete**, Sayı 6329. 10 Haziran 1946.
- Tevetoğlu, F. (1967). **Türkiye’de Komünist ve Sosyalist Faaliyetler (1910-1960)**, 1. Baskı, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Timur. T. (2003). **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, 2. Basım, İstanbul: İmge Kitapevi.
- Türkali, V. (2001). **Komünist**, 3. Basım, İstanbul: Gendaş Yayınları.
- Topçuoğlu, İ. (1976). **Neden 2 Sosyalist Parti – 1946 (TKP’nin Kuruluşu ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960)**, Cilt 1, 1. Basım, İstanbul: Eser Matbaası.
- Weber, H. (1979). **III. Enternasyonal 1919-1943 Belgeler**, Ümit Kıvanç (çev.), İstanbul: Belge Yayınları.
- Yıldırımaz, S. (2008). “DP ve Sol”, **Praksis**, Sayı 18.